

Tartu Ülikool

Filosoofia ja semiootika instituut

Semiootika osakond

Helen Arusoo

Hundikivid, nende tähendusväljad ja tähendusnihked

Bakalaureusetöö

Juhendajad: Riin Magnus ja Kalevi Kull

Tartu

2025

Olen bakalaureusetöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikatest pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Helen Arusoo

.....

(allkiri)

.....

(kuupäev)

Luban töö kaitsmisele.

Juhendaja: Riin Magnus

.....

(allkiri)

.....

(kuupäev)

Luban töö kaitsmisele.

Juhendaja: Kalevi Kull

.....

(allkiri)

.....

(kuupäev)

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Materjal ja meetodid	7
2. Semiootiline vaade monumentidele	9
2.1. Ajastu diskursuste avaldumine monumentides	9
2.2. Mõisted: kultuurimälu, semiosfäär, semiokriis, vastumonumendid.....	10
2.3. Hundikivid ja hundi agentsus	12
2.4. Inimese-eluslooduse konflikt	13
3. Ülevaade hundikividest ja -monumentidest Saksamaal ja mujal.....	15
3.1. Teisi huntide hävitamise sümboleid.....	19
4. Hundiga seotud diskursustest Saksamaal	21
4.1. Pikaajaline huntide hävitamise poliitika Saksamaal.....	21
4.2. Uus diskursus – tänapäeva ökoloogiline arusaam kiskjatest	22
4.3. Huntidesse suhtumine tänapäeval Saksamaal	23
5. Kolme Saksamaa hundikivi tähendusnihete ja tähendusväljade analüüs.....	25
5.1. Kahe ajaloolise hundikivi kirjeldus	25
5.2. Uus hundikivi Muskaueri nõmmel.....	27
5.3. Analüüs	29
5.3.1. Kultuurimälu avaldumine hundikivides ning semiokriisist tulenevad tähendusnihked.....	29
5.3.2. Ruumilise keskkonna mõju monumentide tähendusele	33
5.3.3. Hundikivid kui dialoogilised ja antimonumentaalsed mälestuspaigad	36
5.3.4. Huntide agentsus hundikivide tähendusväljade mõjutajana	39
Kokkuvõte.....	42
Kasutatud kirjandus.....	44
Summary	48
LISA 1	49
LISA 2	50

Sissejuhatus

Kui Eesti loodusesõpradel sündis 2012. aastal idee valida rahvusloomaks hunt ning 2017. aastal kõigilt huvigruppidelt nõusolekut küsiti, sealhulgas lambakasvatajatelt – kes jah-sõna andsid – siis ettevalmistavate tööde käigus juhtus mulle kätte materjale ka teiste Euroopa rahvaste suhtumisest hallivatimehesse. Siis jäi esimest korda silma nähtus nagu ajaloolised hundikivid (*Wolfssteine*) Saksamaal ning on mees esimene reaktsioon – ehmatus –, et sellised monumendid on 21. sajandil veel alles. Tegu on kividega, mis tähistavad huntidest lahtisaamist mingis piirkonnas ja mille sõnum tundus olevat triumfeeriv.

Samalaadselt ehmataks mõni endise idabloki elanik kusagil küla vahel Lenini mälestusmärki kohates – esimene reaktsioon oleks soov teada saada, miks see alles on ja kas kohalikud ei tea, mida see mälestusmärk esindab. Kuna olin lugenud Ilmar Rootsi raamatust huntide eesmärgipärase hävitamise kohta Euroopa riikides (Rootsi 2005: 12 –28), tekkis soov uurida kive, et selgust saada selle ideoloogia mõju ulatusest. Küllastades hundikive Saksamaal ning suheldes kohalike pühendunud hundisõpradega, tabas aga üllatus. Saksamaa aktivistide seas ei leidnud ma oodatud entusiasmi vanu triumfikive kõrvaldada ega hukkamõistu möödaniku hävitustööle. Ometi ei luba nad muidu ühtegi hunti oma maal küttida. Kui küsisin ühelt hundisõbralt, et kas ta neid hundikive probleemiks ei pea, oli vastus napp „ei“ ja kommentaar, „et need ei kao kuhugi“. Mõtlesin tookord, et see on imelik, ja sellest imestusest kujunes ka praeguse töö üks oletusi: kivid on alles seetõttu, et kohalikud hundisõbrad ei soovi tülli minna oma kaasmaalastega, kes pole veel huntide tulekuga kohanenud. Või teine võimalus: monumentide sõnum pole nende jaoks ühetähenduslikult hunti vaenav, vaid tõlgenduses avalduvad teised dominandid, nagu näiteks kivide väärikas vanus või kunstiline pool. Kui monument on maastikul asunud sajandeid, on ta muutunud enesestmõistetavaks. Usutlused kohalikega viisid aga töö käigus hoopis teistele järeldustele, mis on seotud kultuurimälu tuuma-perifeeria mehhanismiga, semiokriisiga ning kultuuriplahvatuse tagajärjel sündinud uute tähendustega. Selgus, et Saksamaal on seoses huntide naasmisega sealsetele aladele käimas aktiivne vana pärandi ümbermõtestamise aeg. Saksamaa puhul teeb tähelepanelikuks nende suhtumine hunti, kuivõrd silmas pidades nende tundlikkust oma kultuuri möödaniku hävitustöö analüüsimisel, võiks eeldada, et nad teevad sama läbi hundi puhul – sute ärahävitamise sümbolite „unustamine“ maastikule tekitab igal juhul küsimusi. Et monument on tundlik ehitis, mille saatus avalikkust reeglina külmaks ei jäta, näeme ka lähimineviku näitel Eestist, kus maastikule püsima jäänud okupatsiooniaegse diskursuse

sümbol tekitas aktiivset vastuseisu, kuni see kõrvaldati. Nimelt Vene-Ukraina sõja alguses 2022. aastal viidi kiiresti Narva jõekaldalt minema okupatsioonisümbol tank-monument, mis seal juba üle poole sajandi oli pinnuks silmas olnud. Samuti sai tähelepanu tuntud kirjaniku Juhan Smuuli bareljeef Kirjanike maja seinal, millega lepiti vaid tänu sellele, et skulptuur sai juurde kommenteeriva tahvlikese selle kohta, et kirjanik oli okupatsiooni ajal olnud seotud küüditajatega.

Suurkiskjate ja inimeste suhted on läbi aegade olnud erilised, toiduahela tipus ollakse üksteise toidukonkurendid ning omavaheline läbisaamine pole olnud probleemideta. Hundi kui liigi roll on teiste tippkiskjate seas oma levikualal olnud eriline – karjana jahtipidavad nutikad hundid on alati edukalt kimbutanud inimese kariloomi ning inimene on sellele vastanud ühel või teisel moel tõrjumisega – olgu küttimise, karjastega või loitsimisega. Maarahva suust on üles kirjutatud üle 500 hallivatimehe ümberütlevat nime, mis aitasid hunti tõrjuda ja mõjutada (Rootsi 2021: 9). Suures osas Mandri-Euroopas aga kasutati jõuliseid võtteid ning õnnestus läbi sajanditepikkuse võitluse „hundinuhtlusest“ lahti saada.

Ökosüsteemis on huntidel kui tippkiskjatel eriline kaal – susi on tervikliku ökosüsteemi üks indikaatorliike. Susi on tippkiskja, kes on võimeline oma saakloomade arvukust ohjama looduse iseregulatsiooni tingimustes ning olulisel määral mõjutama võtmeliigina kohalikku ökosüsteemi. Näiteks Yellowstone'i rahvusparki huntide tagasitoomine 1995. aastal nende endisele levikualale aitas rikastada kohalikku loodust sel määral, et teadlaste uuringud näitavad troofiliste kaskaadide ehk kaudse mõju efekti piki toiduahelat, sõraliste populatsioonidest pajude juurdekasvuni (Ripple et al. 2025).

Hundi kui liigi väärtust on hakatud taas mõistma ja tema mainet on proovitud rehabiliteerida kogu Lääne kultuuriruumis – tänapäeval valdav bioloogilise mitmekesisuse diskursus väärtustab kogu ökosüsteemi tervikut. Seevastu vanad hundikivid kuuluvad ühte teise ajastusse ning on märgid kunagisest hundivastasest poliitikast.

Monumendid keskenduvad tavaliselt inimese-inimese suhtele ning inimese ja teise loomaliigi tasandile vähem. Nagu näeme allpool, kajastavad inimese ja metslooma konflikti enamasti leinavad monumendid, mis on pühendatud viimastele liigiesindajatele. Antud töös vaatlen aga teistsuguseid ajaloolisi monumente, mis on püstitatud viimastele loomade hävitamisele piirkonnas vastupidisel põhjusel. Neid võiks nimetada triumfimonumentideks.

Semiootilisi lähenemisi monumentidele on esitatud väga erinevate nurkade alt. Monumente on vaadeldud kui tõlkestrateegiat – kuidas nad aitavad tõlkida ühe ruumi tähendusi teise kultuurikonteksti (Bellentani 2021). Federico Bellentani ja Mario Panico (2016) on eraldi analüüsinud monumentide tähendusfunktsioone. Neid on analüüsitud kollektiivse mäletamise

poliitika (Tommaso et al. 2023) ja kollektiivse mälu ja vastumälu (*countermemory*) dünaamika kontekstis (Land 2023). Samuti on hiljuti enam tähelepanu pööratud vastumonumentidele kui kaasaegsetele materiaalse mälestamise (Krzyżanowska 2015) ja ajaloo ümbermõtestamise (Stevens et al. 2012) vahenditele. Ent valdavalt on senised semiootilised monumentide teemalised tööd keskendunud inimühiskonna protsessidele, milles teiste liikide olemasolu ei kajastu või ei ole oluline. Nii ei ole ka hundi ja teiste metsloomadega seotud mälestuspaiku palju uuritud.

Soovides tähelepanu pöörata ka inimeste ja teiste liikide suhete kujundamisele monumentide abil, olen töö peamised uurimisküsimused sõnastanud järgmiselt:

1. Mis on hundikivide tähendus tänapäeval ja kuidas on bioloogilise mitmekesisuse diskursuse juurdumine seda mõjutanud? Asetan selle küsimuse kivide algse sõnumi taustale, seostades monumente tollal valitsenud poliitilise diskursusega ja aktiivse hoiakuga huntide hävitamise suhtes.
2. Kuidas maastikuline paiknemine mõjutab monumentide tähendust?
3. Kuidas uuema aja kivid, mis tervitavad huntide tulekut, ning ajaloolised kivid, mis tähistavad huntide hävitamist, toimivad dialoogis?
4. Kuidas aktsepteerivad hundisõbralikud organisatsioonid ajalooliste hundikivide olemasolu tänapäeval, lähtudes sellest, et algselt oli tegu hundi hävitamise üle triumfeerivate monumentidega?
5. Kuidas huntide tagasitulek Saksamaale on mõjutanud kivide tõlgendamist?

Hundikivi kui tekst maastikul kutsub endasse süvenema, intrigeerib oma olemasolu ja väljakutsega arvatavasti igäüht, kes on kasvanud üles riigis, kus suurkiskjate olemasolu on enesestmõistetav.¹ Minu arvates peaks sajandeid vanadele sümbolitele tähelepanu pöörama ka selleks, et mõista, miks huntide tagasipöördumist Saksamaale ei tervitata ühel häälel. Ehkki mõni küsitlus võib näidata suurema osa saksa inimeste positiivset suhtumist hunti (WWF 2014), ei tule neist esile tõdemus, et teatud regioonides on sügavale juurdunud teadmine – hundid ei kuulu siia. Eestis, kus jäi hunt maastikul alles, vääriks aga rohkem uurimist, miks see mujal juhtus ja meil mitte, et teada saada, mida oma ühiskonna hoiakutes tugevdada ja vältida.

¹ See ei tähenda, et Eestis kõik inimesed hunt ühtmoodi suhtuksid, aga vaidlused on pigem selle üle, kui palju hunte peaks olema ja kus täpsemalt, mitte selle üle, kas neid üldse peaks siin olema.

1. Materjal ja meetodid

Töö juhtumianalüüs baseerub kahel Saksamaa ajaloolisel hundikivil ja ühel uuemal ajal püstitatud mälestusmärgil. Esimene, Alam-Saksi liidumaal Schortensi linna keskel asuv ajalooline monument on kaheosaline, koosnedes kivist ja völlapuust. Monumenti hooldab kohalik Schortensi linna koduloouurijate selts. Teine kivi paikneb kõrvalises kohas asulast ja suurtest teest eemale Brokenlandes Schleswig-Holsteini liidumaal ning seda kivi hooldab Saksamaa hundisõprade selts *Freundeskreis Freilebender Wölfe* koos partneritega. Kolmandaks käsitlen uuemat hundikivi sõnumiga „Jahr 2000 – Wölfe in Deutschland“ ehk „Aasta 2000 – hundid Saksamaal“ Muskauer Heidel (Muskaueri nõmmel) Saksimaal liidumaal, mis on püstitatud aastal 2005.

Töö andmete kogumise meetodiks oli kivide külastus ja märkmete tegemine kohapeal ning intervjuude läbiviimine külastatud hundikivide hooldajatega. Esmalt tutvusin 2022. aastal Saksimaal kohapeal kahe ajaloolise kiviga. Uute hundikivide puhul lähtusin sekundaarkirjanduses olevatest andmetest (Jana Sprengeri 2009. aasta artikkel). Seejärel viisin 2025. aasta talvel veebi vahendusel läbi kaks poolstruktureeritud intervjuud isikutega, kes on nende ajalooliste kivide hoolduse või käekäiguga otseselt seotud (intervjuude kava vt Lisa 1). Intervjuud toimusid saksa keeles ja eelnevalt teavitasin osalejaid oma uurimuse eesmärkidest ning küsisin suuliselt luba kasutada nende vastuseid käesolevas bakalaureusetöös. Intervjuud kestsid ühe osalejaga 1 tund 40 minutit ning teisega 36 minutit. Intervjuud transkribeerisin täies mahus ja intervjuude vastuseid analüüsisin läbi uurimisküsimuste sõela (vt Lisa 2).

Üks intervjuueeritav oli Brokenlande kivi kordategemise üks algatajatest; tegu on hallivatimeestele pühendunud vabatahtliku hundisõprade ühingu *Freundeskreis Freilebender Wölfe* liikmega, kes alates huntide tagasitulekust ligi 20 aastat on tegelenud sutedprobleemidega Saksimaal, hunte korduvalt kohanud ja aidanud hundirünnakute kaitseks lambakasvatajatel piirdeaedu ehitada ning käinud koolides lastele metsakutsut tutvustamas. Teisena usutlesin kohalikkude Schortensi koduloouurijat, kes kuulub ajaloolist hundivöllast ja -kivi hooldavasse koduloouurijate seltsi *Heimatverein Schortens*. Tegu on eaka muinsushuvilise, kes on mures kohalike traditsioonide säilimise pärast, näiteks tunneb ta muret selle üle, et kohalikud noored ei tunne sealse ajaloo ja kohaliku keelemurde *Plattdeutsch*’i (alamsaksa keelemurre) vastu huvi.

Oma elus ta hundi kohanud ei ole, aga teab lambakasvatajate kaudu, et hundid on taas nuhtluseks ja võtavad koduloomade karjast matti nagu hundivõlla püstitamise aegadel.

Kivide tähendusväljade mõistmiseks analüüsin kive ja neid ümbritseva maastiku vastastikuseid seoseid Juri Lotmani perifeeria-keskuse mõistete kaudu, samuti kultuurimälu ja semiosfääri mõistete kaudu (Lotman 2022: 154–156; 180–182). Lisaks vaatlen uute ja vanade kivide võimalikku dialoogi monumendiuurijate Quentin Stevensi, Karen A. Francki, ja Ruth Fazakerley antimonumentaalse ja dialoogiliste vastumonumentide mõistete abil (Stevens, Franck, Fazakerley 2012: 734). Eelpool nimetatud terminid aitavad kaardistada erinevaid diskurussid, milleks on ajaloolisne ja nüüdisaegne hundi suhtumise diskursus, mis mängivad olulist rolli monumentide tähendusnihete analüüsil. Väljendamaks kriisi kivide tähenduse tõlgendamisel, kasutan Eero Tarasti semiokriisi mõistet (Tarasti 2015: 139) ning huntide kohalolu ja tagasituleku mõju kirjeldamiseks ja analüüsiks kasutan biosemiootilise agentsuse mõistet.

2. Semiootiline vaade monumentidele

Monumente või monumendi tunnustega ehitisi leidub väga erinevas vormis skulptuuridest kalmistuaedadeni. Monumentide uurija, semiootik Federico Bellentani loetleb neid näiteks järgnevalt: sõjamemoriaalid, avalikud skulptuurid, monumentaalsed ehitised ja arhitektuur, väljakud, templid, kalmistupargid, kiviringid, püramiidid, linnaõued, kenotaafid, obeliskid ja isegi terved linnapiirkonnad – kõigil neil on monumendi tunnuseid (Bellentani 2021: 2). Bellentani soovib monumente käsitleda holistiliselt kui inimese rajatud keskkonna teatud osa, mille puhul peaks arvestama nii nende asukoha kui ümbritseva keskkonna mõju tõlgendustele, seostele, paradigmale ja kasutuspraktikale (Bellentani 2021: 2).

Monumentide omadust minetada aja jooksul võime edastada algset sõnumit kirjeldab sõjamonumentide uurija Reinhard Koselleck kui paradoksi: „[...] monumendid kui püsiva sõnumi kandmiseks rajatud ehitised iseäranis ilmutavad lühiealisust konkreetse sõnumi edastamisel“ (Koselleck 2002: 288). Ka ajalooliste hundikivide puhul on oluline nende tõlgendusvõimaluste paljusus, kuivõrd käsitus hundi rollist looduses on tänapäevaks muutunud, võrreldes monumentide püstitamise ajaga 18.–20. sajandil. Hundikivide tõlgendusi on ajaga lisandunud: lisaks uutele vaatepunktidele, nagu näiteks hundikivi tõendina mineviku spetsiesismist, on neile juurde tulnud ka uusi rolle, näiteks funktsioon ajaloolise mälu kandjatena, millest saab lugeda täpsemalt allpool. Käesolev töö lähtub seega seisukohast, et monumendid kui tekstid keskkonnas on avatud interpretatsioonile – nende tõlgendus „pole kunagi lõplikult suletud“ (Bellentani 2021: 18).

Kuigi monumentidel on mitmeid semiootilisi tahke, on käesoleva töö seisukohast eelkõige oluline monumentide seos kultuurimäluga, nende roll möödaniiku diskursuste talletajana ning uute diskursuste tugipunktidena, samuti erinevate tõlgenduskihtide koondajana.

2.1. Ajastu diskursuste avaldumine monumentides

Monumentide suhe võimuga on silmatorkav kõigile, kes on 20. või 21. sajandil ise võinud jälgida võimuvahetusprotsesse – tuliste sündmustega kaasneb vanade sümbolite hävitamine. Kõigepealt vahetatakse välja lipp ja vapp ning seejärel pööratakse tähelepanu muudele sümbolitele, nende hulgas monumentidele, mis kannavad endise võimu diskursuse

sõnumeid. Teun A. van Dijk järgi avaldub diskursus tekstides, mis väljendavad laiemaid võimu vahekordi ja sotsiaalseid seisukohti (van Dijk 2015: 468). Bellentani kirjutab, et monumentide kui kultuurimälu kandjate semiootilise analüüsiga on põhjalikult tegelenud paljud autorid ning „enamik neist on lähtunud sarnasest eeldusest, et avatud ruum (*space*) kui selline on sobiv koht minevikudiskursuste väljendamiseks. [...] poliitilised sõnumid on tahtlikult või tahtmatult liidetud monumentide mäletava funktsiooni külge“ (Bellentani 2012: 15).

Monumentide lammutamine või mujale viimine pole sugugi mugav – tihti on tegu suurte rajatistega, millele kulub aega, raha ja inimjõudu. Ometi seda tehakse, peetakse oluliseks, sest kui võimuvahetus/mäss on toimunud ja senised arusaamad millegi suhtes muutunud, vaadatakse kriitilise pilguga üle ka diskursuse kandjad – monumendid. Seega, monumentidele tähelepanu pööramine annab märku nendesse kätketud võimust. Bellentani seisukoha järgi ei saa monumentide rolli kultuuri taasloomisel (*reinvention*) alahinnata, seda nii monumentide mahavõtmise, mujale viimise kui uute ehitamise mõttes (Bellentani 2012: 33).

Näiteks Eestis toimus Nõukogude liidu võimu alt vabanemise järel sarnaselt teistele idabloki riikidele suur monumentidest vabastamise laine. Lenini kujud ja teised kommunistlikku režiimiga seotud isikutele pühendatud ideoloogilised monumendid kadusid avalikust ruumist kiiresti, alles jäid vaid üksikud. Bellentani rõhutab, et monumendid ja nende kultuuriline tõlgendamine annavad oma panuse konkreetse diskursuse edastamise kohalikele elanikele – mida mäletada ja mida unustada (Bellentani 2012: 55).

2.2. Mõisted: kultuurimälu, semiosfäär, semiokriis, vastumonumendid

Monumentidele kui semiootilisele nähtusele lähenemiseks kasutan antud töös mõisteid semiosfäär, kultuurimälu, semiokriis ning intertekstilisus. Need aitavad avada hundikivide erinevaid tähenduskihte ja tähendusnihkeid. Juri Lotmani semiosfääri mõiste võimaldab vaadelda kultuuri kui piiritletud sfääri (Lotman 2022: 153). Selle mõiste sõnastamise üks eesmärke oli luua võimalus vaadelda dünaamikat kultuuris ning kultuurimälu tekstide liikumine perifeeria-tuuma teljel aitab avada ka monumentide sõnumit ja tähendusi. Kivist mälestusmärkide sõnumite pikaeealisusele aitab valgust heita Juri Lotmani käsitus kultuurimälust: „Kultuuri semiootilised aspektid (nt kunstiajalugu) arenevad pigem mälu seaduspärasusjärgides: möödunu ei hävine ega kao olematusse, vaid talletub valikule ja keerulisele ümberkodeerimisele alludes, et siis teatud tingimustel jälle esile kerkida“ (Lotman 2022: 181).

Seega uute tekstide ja koodide esiletõusmisel kultuuris ei lõppe Lotmani tähelepanekul vanade tekstide ja kultuurikoodide eksistents – kultuuri areng ei toimu lineaarselt (Lotman 2022: 181), vaid vanad koodid liiguvad kultuuri aktiivsest tsentrumist perifeeriasse ning vajadusel tagasi: „[...] välgatuse perioodi üleelav kultuur paigutub kultuurilise areaali perifeeriast tihti ümber keskpunkti ja transleerib ise aktiivselt tekste tekstilooma protsesside endiste keskuste kustuvatesse kraatritesse“ (Lotman 2022: 179). Antud töö kontekstis aitab Lotmani perifeeria-tuuma käsitus avada monumentide eri ajastute diskursuste mäletamist ja unustamist – see selgitab nende võimet säilitada vanu tõekspidamisi. Viimased võivad küll liikuda kultuurimälu äärealadele, aga on konteksti muutudes vajadusel „ellu äratavavad“. Kultuurimälu uurija Aleida Assmanni sõnul on kultuur olemuslikult seotud mälega, mis loob omalaadse lepingu kadunud, elava ja tulevase põlvkonna vahel, et ei peaks iga kord alustama tähendusloomega nullist (Assmann 2008: 97). Assmann eristab kultuurimälu, mis pingutab mineviku olevikus hoidmisega kui aktiivset mälu – nagu näiteks muuseumiväljapanekud, ning arhiivmälu, mis hoiab minevikku „tolmunud riivil“ ehk passiivselt (Assmann 2008: 97). Aktiivse mälu kandjaks on muu hulgas ka monumendid, mis on suunatud sõnumiteks tulevikku; siinkohal tõmbab Assmann paralleeli ajaloolase Jacob Burckhardti eristusega minevikust pärit „sõnumite“ ja „jälgede“ vahel, millest sõnumid on viimase hinnangul ebausaldusväärsed, kuna on enamasti seotud võimu ja riiklike institutsioonidega (Assmann 2008: 98–99). Monumendi omadus väljendada võimusuhteid võib avalduda ka debatina kahe monumendi vahel, mis toimub maastikul ja kõigile nähtavalt. Nimelt monumendid kui tekstid võivad sisaldada viiteid teistele tekstidele/monumentidele. Julia Kristeva mõiste intertekstilisus viitab teksti omadusele koosneda mosaiigina teiste tekstide kildudest (Kristeva 1980: 36). Käesolevas töös on intertekstilisus oluline uute, 21. sajandi hundikivide määratlemisel, kuna need kommenteerivad omamoodi vanu ajaloolisi hundikive. Monumendiuurijad Quentin Stevens, Karen Franck ja Ruth Fazakerley kasutavad monumentide vaheliste suhete kirjeldamiseks mõisteid antimonumentaalne ning dialoogiline vastumonument (Stevens, Franck, Fazakerley 2012: 734). Traditsiooniliste monumentide kõrvale luuakse kahte tüüpi reaktsioonilisi vastumonumente: esmalt rajatise, mille tunnuseks on dialoogisoov mingi teise monumendiga, mille sõnumile vastandumiseks nad on loodud (Stevens, Franck, Fazakerley 2012: 734). Teiseks antimonumentaalseid mälestuspaiku, mis on teise rõhuasetusega rajatised. Nimelt kui kahekümnendast sajandist pärit traditsioonilised skulptuurid reeglina õilistavad mõnda minevikusündmust või ülistavad ideoloogiat, siis antimonumendid meenutavad ajaloo tumedamat poolt ning kangelase asemel keskendutakse kannatajatele (Stevens, Franck, Fazakerley 2012: 723). Käesolevas uuringus esindavad ajaloolised hundikivid traditsioonilisi

monumente, samas uued hundikivid ehk huntide tagasituleku tervituseks rajatud kivid on analüüsitavad kui dialoogilised vastumonumendid.

Et mõista erinevate ajastute diskursuste kajastumist hundikivides ning nende tõlgendamist, rakendan usutluste analüüsil ka Eero Tarasti semiokriisi mõistet (Tarasti 2015: 139), mis osutab kultuuriliste episteemide suurele muutusele. Semiokriis avaldub lõhena sotsiaalsetes struktuurides toimunud muutuse ja vanade nähtavate märkide vahel (Bellentani, Thibault 2024: 335). Analüüsin selle kaudu ajaloolisi hundikive bioloogilise mitmekesisuse diskursuse taustal. Semiokriisi analüüs on seega asjakohane vanade sümbolite ja uute episteemide vahelise dissonantsi esile toomiseks.

2.3. Hundikivid ja hundi agentsus

Kuna käesolevas töös tulevad vaatluse alla nii ajaloolised kivid, mis on püstitatud hundivaenu diskursuse leviku ajal kui ka uuemad kivid, mis on püstitatud looduskaitse ajastul, mil hunte toetav suhtumine on Saksa riigipoliitika osa ning kohaliku elanikkonna küsitluse järgi ka valdava enamuse hoiak (WWF 2014), analüüsin hundikive suuremate ühiskondlike tähendusnihete taustal. Samas uurin ka hundi agentsust suurte muutuste taustal, lähtudes biosemiootilistest agentsuse käsitlustest. Biosemiootik Morten Tønnessen peab mõisteid „agent“ ja „agentsus“ keskseteks terminiteks uuringutes, mis käsitlevad eluslooduse nähtusi semiootilisest vaatepunktist, rõhutades, et kus on elu, seal avaldub fundamentaalselt ka agentsus (Tønnessen 2015: 127). Hundi agentsuse aluseks on lähtekoht, et hunt tuli Saksamaale tagasi ise. Ja teisalt – ta poleks saanud tulla, kui domineerima poleks hakanud elurikkuse diskursus, mis tugevdas koosluste looduskaitset. Susi on ääretult liikuv loom võrreldes näiteks karuga, mistõttu varsti pärast seda, kui inimene soele enam takistusi ei teinud, võis ta asuda elama Saksamaale – esimene ametlikult teadaolevalt pesakond leiti Saksamaal 2000. aastal. Kakskümmend viis aastat on sellest ajast möödunud ning huntide arvukus on Saksamaal kasvanud ja asuala laienenud ning nad on aina suurema tähelepanu all seoses inimeste-huntide huvide tihedama kokkupõrkega. Huntide tuleku auks on püstitatud teadaolevalt ka kaks kivi.

2.4. Inimese-eluslooduse konflikt

Huntide hävitamise kui nähtuse kirjeldamisel kasutan ma käesolevas töös mõistet inimese-eluslooduse konflikt (ingl. k. *human wildlife conflict* ehk HWC). Maailma looduskaitseorganisatsioon WWF koostöös ühinenud rahvaste organisatsiooni keskkonnaprogrammiga (UENP) määratleb inimese-eluslooduse konflikti oma ühisraportis kui „metsiku eluslooduse kohalolust või käitumisest tingitud tegelikku või sellena tõlgendatud ohtu inimese huvidele või vajadustele, mis tihti tekitavad konflikti inimeste vahel ja mõjuvad negatiivselt nii inimestele kui elusloodusele“ (Gross et al. 2021: 6). Selle keskpunkti võib potentsiaalselt sattuda ükskõik milline loom, kui tema huvid inimese huvidega ristuvad, olgu selleks kormoranid, kes äkitsi merelaiu asutavad ja kalavarudele konkureerivad, pargipuudel autokapotte mustavad hakid või metsseakari, kes öösel aiamaa üles tuhnib. Konfliktipositsioon täidetakse äkki, see võib olla liik, keda eile võib-olla tähelegi ei pandud, aga kes hakkas segama. Halvimal juhul kasvab esmane konfliktisituatsioon pidevaks liigivaenuks, mis inimese-eluslooduse konflikti süvendab ja kinnistab. Viimane võib väljenduda riiklikus hävitamisprogrammis või ka lihtsalt kinnistunud negatiivse hoiakuna. Huntide puhul on inimese-eluslooduse konfliktitilmingute põhjuseks läbi aegade olnud konkurents jahipidamises, majanduslik kahju karjakasvatajale ja inimese ründamisjuhtumid.

Selgitan ka liigivaenu kahe lähedase mõiste „teriotsiid“ ja „spetsiesim“ kasutust ja põhjendan, miks ma antud töö raames esimesest loobun. Ehkki loomade tapmise ja kasutamise mõistete ja sõnavaraga põhjalikult tegelenud keskkonnakriminoloog Pierce Beirne nimetab oma artiklis "*Thericide: Naming Animal Killing*" kõiki imetajate tapmisi teriotsiidiks, ei sooviks ma käesolevas töös Beirne'i teriotsiidi mõistet kasutada, kuna ta paneb genotsiidilaadse nähtusena ühe mütsi alla nii pestitsiidi ehk putukatetapu (*pesticide*) kui ka teriotsiidi ehk imetajate tapmise (*thericide*) (Beirne 2014: 55), ometi koduloomadest imetajate surmamine pole seotud hävitamissooviga, samas kui pestitsiidi taga on putukate hävitamise soov. See sarnaneb homitsiidiga, mis ühte inimest/inimestegruppi hävitamise eesmärgil tappa soovib. Beirne mainib loetus ka lupitsiidi (*lupicide*) (Beirne 2014: 55), mis võiks Saksamaa huntide hävitamise kohta väga hästi sobida, kui see poleks tal ühendatud teriotsiidi mõistega, mis on loomade ärakasutamisele keskendunud. Kasutamise ja hävitamise kategooriad inimeste kavatsustes oleks aga mõistlik lahus hoida. Loomade söögiks tapmine pole võrreldav nende hävitamise sooviga. Toidu puhul on oluline ressursi jätkumine ka tulevikus.

Inimese-eluslooduse konflikti kirjeldamiseks sobib mõiste „spetsiesism“, mis loomakaitseaktivisti ja filosoofi Peter Singeri järgi väljendab „[...] eelarvamust või

eelarvamuslikku suhtumist oma liigi liikmete kasuks ja teiste liigi liikmete kahjuks“ (Singer 2015 [1975]: 35). Ent spetsiesim ehk liigirassism hõlmab käesoleva töö autori hinnagul liiga suurt hulka nähtusi, alates loomade diskrimineerimisest, kasutamisest ja allutamisest inimese vajadustele kuni hävitamiseni, ühendades nii loomkatseid kui loomade käsitlemist toiduobjektina (Singer 2015 [1975]: 271–308). Soovides käesolevas töös esmalt tähelepanu juhtida huntidele kui ohuallikale, kes tekitavad inimeses tugevaid tundereaktsioon, aitab mõiste „inimese-eluslooduse konflikt“ ajalooliste hundikivide paigaldamise aegset olukorda kohati täpsemini kirjeldada, samas jääb spetsiesism vajalikuks katusmõisteks.

3. Ülevaade hundikividest ja -monumentidest Saksamaal ja mujal

Uuringuid, mis käsitleks spetsiifiliselt huntidest või teistest loomadest lahtisaamisele pühendatud kive, on vähe (erand nt Sprenger 2009). Küll aga leidub ülevaateid monumentidest, mis on pühendatud viimastele loomadele ning mis enamasti on rajatud järelehüüde ja leinamise võtmes. Näiteks keskkonnaajaloolane Dolly Jørgensen on uurinud eri maailma paigus liikide väljasuremisele pühendatud monumente avalikus ruumis (Jørgensen 2018: 183–199). Seevastu viimastele loomadele pühendatud ajaloolised monumendid Saksamaal ei leina hundi kadumist, vaid väljendavad asjade seisu üle rahuolu, mis on kooskõlas huntide hävitamise diskursusega (vt peatükke 4. ja 4.1.) pikaajase huntide hävitamise poliitika kohta.

Saksamaa hundisõprade ühingu *Freundeskreis Freilebender Wölfe* kodulehelt leiab teadaolevalt ainsa põhjaliku ülevaate hundiga seotud monumentidest Saksamaal, mille hulgast enamik kive on muuhulgas pühendatud ka huntidest edukale vabanemisele piirkonnas.² Sinna kodulehele koondatud materjali olulisusele viitab ka Muskaueri nõmme hundikivi käsitlev Jana Sprengeri teadusartikkel, milles autor kirjeldab ühingu ülevaadet kui olulist allikat hundikivide kohta (Sprenger 2009: 186). Hundisõprade lehel on hundiga seotud 35 monumendi või muu ehitise kirjeldused ja kaardid. Need monumendid mälestavad mingit hundiga seotud ajaloolist sündmust Saksamaal või selle piirialadel (endises saksa kultuuriruumis). Kui vaadata kaarti, asuvad need mälestuspaigad laiali üle Saksamaa, veidi rohkem leidub neid idapoolses osas Brandenburgi ja Saksimaa aladel, mis piirnevad Poola ja Tšehhi suurte metsaaladega, kustkaudu arvatavasti ka esimesed hundid Saksamaale Lusaatia (Lausitz) piirkonda tagasi tulid. Nimetatud 35-st mälestuspaigast on 8 ajaloolised hundivarjed või -lõksukohad, 4 on seotud muistendite või rahvajuttudega. Ülejäänud 23-st mälestuskivist on 3 huntide tagasitulekut tervitavad kivid ning 19 on kas triumfikivid (ja 1 puust sammas) kütitud hundi kui „pahategija“ võidu tähistajad või kivi viimasele hundile selles piirkonnas. Hundijahiga seotud 20 ajaloolisest monumendist on 9 pühendatud piirkonna või maakonna viimasele hundile ning 11 kivi ja üks puust sammas huntidele kui kahjutegijatele, kelle „süüd“ kariloomade murdmises või lihtsalt ringiluuusimises on kivil kas nimetatud või pärimusest teada.

² Historische Orte (s.a.) - Freundeskreis Freilebender Wölfe. <https://www.freundeskreiswoelfe.de/historische-orte> Vaadatud 15.05.2025.

Alustades hundikivide materjali uurimisega, näis algul, et Saksamaa pindala arvestades on neid arvuliselt vähe ja tundus, et küllap on paljud hävinud. Teemasse süvenedes näis aga aina enam, et peamine osa kive on siiski meie ajani säilinud. Nende püstitamiseks on omal ajal küllap suurt vaeva nähtud ja tihti on nad ka ilusad vaadata. Ilmselt on mõned kivid veel avastamata ja osa jäänud uusrajatistele jalgu, aga usutavalt on koduloolased siiski enamiku kive üles leidnud. Peamine osa kive pärineb 18.–19. sajandist, mil nad püstitati tõenäoliselt juba hääbunud hundipopulatsiooni tingimustes üksikutele piirkonda üllatanud sutele (Sprenger 2009: 184). Seega pole tegu väga vanade monumentidega, mistõttu need võiks ka alles olla. Teiseks, monumendi rajamine on alati suur töö ja kokkulepete küsimus, kus osalevad maaomanik, kunstnik, jahimees, kogukond – keegi on pidanud andma nõusoleku ja keegi raha. Sellise paiga hävitamine vajaks tõenäoliselt samuti vastavat otsust, millest jääks maha jälg. Pealegi loetleb hundisõprade ühing üles ka need kohad, kust on teada mingigi pärimus huntide kohta, aga maastikul jälge sellest pole – neid on nimetatud 35 hundiga seotud koha hulgas 3.

Ajalooline hundikivi on reeglina kivist mälestusmärk piirkonna viimasele kütitud hundile või karjale. Kividele on mõnikord kirjutatud kütümise aeg ja jahimehe nimi, kes hundi tabas, vahel ka kirjeldus hundi „pahategudest“ – nt mitu karilooma too jõudis murda. Vahel täidab kivi rolli silt puutüvel või puust rajatisel.³

Huntide surmamise järel kivi püstitamise traditsiooni juured ulatuvad tagasi ajaloolisele Saksamaale, mil umbes 17. sajandil hakati taolisi mälestusmärke paigaldama üle kogu maa ning mälestusmärk pandi samasse kohta, kus hunt oli oma lõpu leidnud (Sprenger 2009: 183). Jana Sprenger täpsustab, et hundid, kellest jagusaamisele taolised monumendid püstitati, olid tihti ilmselt üksikult ringi rännanud hallivatimehed, kuivõrd kivide paigaldamise ajaks oli kohalik populatsioon ammu hävitatud (Sprenger 2009: 183). Nimelt 18. ja 19. sajandiks olid sajandeid süstemaatiliselt peetud hundisõjad (vaata allpool peatükke 4. ja 4.1) juba oma eesmärgid saavutanud. Hiljem üksikult väljailmunud rändur-huntidele osutati erilist tähelepanu mälestusmärgi näol, kuna selle püstitamise abil sai kohalik maaomanik end näidata hoolitseva valitsejana, kes kohalike turvalisuse pärast muretseb. Kivil rõhutab seda reeglina sõna „viimane“ (Sprenger 2009: 183). Seega on ajalooliste kivide puhul sõna „viimane“ mitte leinav, vaid rahulolu väljendav. Siiski peab lisama, et viimasele hundile pühendatud kive on kahesuguseid. On kivid, mis pärinevad 18. ja 19. sajandist, mil hundi kui kahjuri käsitus oli

³ Historische Orte (s.a.) – Freundeskreis Freilebender Wölfe. <https://www.freundeskreiswoelfe.de/wolfssaeule-doberlug-kirchhain> Vaadatud 15.05.2025.

valdav, ja need on mõeldud triumfeeriva monumendina. Ent üksikud kivid on ajalooliste sündmuse tähistamiseks püstitatud tagantjärele ehk alles 20. sajandil ja nende puhul ei või kindel olla, kas mõeldud on järelehüüet või võidurõõmu. Seda peaks uurima iga kivi puhul eraldi.

Hundikivi on lisaks ka omalaadne hübriid triumfeerivast mälestusmärgist ja lahingupaiga tähistajast. Ühest küljest on kivi pühendatud „vaenlase“ ehk hundi kahjutuks tegemisele – sellele viitab hundikujutis kivil ja surmamise kuupäev; teiseks on see oluline kui lahingupaiga tähistaja, millele viitab kivi asukohapõhisus – kivi on teadaolevalt alati püütud paigaldada samasse kohta, kus hunt tabati.

Joonis 1. Soome hundikivi viimasele võsavillemile aastast 1956.⁴

Foto autor: Jukka Örn

Kive hundile, kellest jagu saadi, on ajalooliselt paigaldatud ka mujale. Lisaks Saksamaale leidub vähemalt üks analoogne kivi ka Soomes – metsa sees kõrvalises kohas (vt joonis 1). Täpselt nagu Saksamaal, on ka Soome edelaosas monument viimasele hundile, kuhu on lisatud küti nimi – Martti Anttila. Hundikivi nimi on soome keeles „susipatsas“ ehk otsetõlkes „hundisammas“ ja sellel on kirjas, et konkreetse kivi asupaigas kütiti 1956. aastal „tapjahunt“ (soome keeles „tappajasusi“). Sarnast ideed näeme ka 'Hiiumaa hirmu' kui kuulsa

⁴ https://www.vargfakta.se/wp-content/uploads/2011/08/susipatsas-skylt_640px.jpg Vaadatud 26.04.2025.

Hiiumaal elanud hundi mälestuse jäädvustamise näol topisena, ent see asub muuseumis, mitte selles paigas, kus ta kinni püüti.

Seevastu järelehüüde tähendusega mälestusmärke viimasele hundile leidub rohkemates riikides. Need on mälestusmärgid, mis kahetsevad hundi kadumist maastikult, näiteks mälestusmärk Jaapani hundile *Canis lupus hodophilax* on 1987. aastal Higashi-Yoshin külas püstitatud pronksskulptuur, mis mälestab 1905. aastal viimasena kütitud Jaapani hunti, samuti 1924. aastal püstitatud mälestusmärk Šotimaa Sutherlandi piirkonna viimasele hundile, kes kütiti umbes aastal 1700⁵. Need on mälestusmärgid, mis ei võidutse hundi üle nagu ajaloolised Saksamaa ja Soome hundikivi, vaid kahetsevad hundi kadumist tagantjärele.

Lisaks võsaviillemitele leidub mälestuskive ka teiste liikide esindajatele, näiteks viimasele karule ja viimasele ilvesele, mis näivad olevat leinavad monumendid, kuivõrd sündmuse ja püstitamise ajavahe on suur.

Joonis 2. Kivi viimasele karule Anhalti metskonnas, kes kütiti aastal 1696.⁶
Foto autor: Olaf Meister

⁵ <https://canmore.org.uk/site/7137/lothbeg-the-wolf-stone> Vaadatud 22.05.2025.

⁶ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:B%C3%A4rendenkmal_2018.jpg Vaadatud 20.05.2025.

Üks karukivi on püstitatud 17. sajandil Sachsen-Anhalti lähedal 1696. aasta sündmuste mälestuseks (vt joonis 2) aastal 1900. Kivi jääb nüüd Harz/Sachsen-Anhalti looduspargi aladele.

Teine karukivi on püstitatud ajaloolise Saksamaa mõjupiirkonnas Böömi metsas 1850. aasta jahi tähistuseks. Thüringeri metsa endise hundipüüdmise augu juurde püstitatud mälestusmärgi silt annab aru sellest, kus kütiti kahe piirkonna viimased ilvesed ja karud. Siltmälestusmärk täidab korraga mitme loomaliigi viimase isendi mäletaja rolli, loetledes viimaste kütitud huntide kõrval üles ka Neuhaus am Rennwegis kütitud viimase ilvese aastal 1743, Hettstedti viimase karu aastal 1797, Luisenthal viimase ilvese 1805, Cursdorfer Forst zur Strecke viimase karu 1897.⁷

3.1. Teisi huntide hävitamise sümboleid

Möödunud sajanditel prevaleerinud diskursus avaldub lisaks hundikividele ka muudes sümbolites, mida käesolevas kontekstis maksab vähemalt ülevaatlikult mainida. Kõigepealt ulatub sümbolina sajandite taha kurikuulus hundiund, saksa keeles *Wolfsangel*, millest on ülestähendusi juba Karl Suure aegsetes ürikutes.⁸ Et tegu on püügivahendiga, mis loomale väga suurt piina tekitab, on selle kasutamine tänapäeval keelatud. Sümbol on aga endiselt väga laialdaselt kasutuses, millele juhtis tähelepanu üks käesoleva töö intervjueeritavatest. Veebis põgusa otsingu järel leiab kümnete kaupa pilte vappidest, mille kujunduses domineerib hundiund. Selgub, et lisaks jahi- ja metsameeste seltside vappidele on see laialt levinud ka aadlivappidel, kogukondade vappidel, piiritähisena ning erinevate sõjaväeüksuste atribuutikas. Loomasõbrad on püüdnud selle sümboli kasutuse sobimatusel tähelepanu juhtida, näiteks Dirmingeni piirkonna vapi arutelul 2020. aastal räägiti märgi seostest keelatud ja taunimisväärse püügivahendiga (Klein 2020). Arutati, et „kas peaks loomaarmastusest kogukonnavappi ja ka piirkonna vappi muutma“ (Klein 2020), ja leiti, et sümbolina esindab ta kohalikke ikka teistest paremini (Klein 2020). Tuntud suurtest linnadest jätkab selle sümboolikaga näiteks Mannheim. On arusaadav, et hundiunnal on tõlgenduskihte rohkem kui

⁷ Historische Orte (s.a.) - Freundeskreis Freilebender Wölfe. <https://www.freundeskreiswoelfe.de/historische-orte> Vaadatud 15.05.2025.

⁸ <https://de.wikipedia.org/wiki/Wolfsangel> Vaadatud 27.05.2025.

vaid jahipüügiiriista tähendus ning tähenduste segunemine vajaks eraldi semiootilist analüüsi. Teiseks seoseks möödanikuga tootsin välja hundivastaste protestilõkete traditsiooni, mis 2017. aastal keskel hakkas tasapisi hoogu koguma (Arusoo 2022). Tegu on vaenuõhutamise ja osava blufiga – sündmust üritatakse näidata kümneid kordi suuremana, kui see tegelikult on, veebilehe kaardil osalejate arvu võltsides (Arusoo 2022).

4. Hundiga seotud diskursustest Saksamaal

Essees „*The Big Bad Wolf: The Formation of a Stereotype*“ väidavad psühholoogid Uta Maria Jürgens ja Paul M.W. Hackett, et müüt suurest kurjast hundist võib oma jõulisuses olla hävitusliku iseloomuga praegusaja Kesk-Euroopas ning seetõttu on oluline uurida, kust ja mis ajast see pärineb (Jürgens, Hackett 2017: 34). Lääne ühiskonnas laotub autorite sõnul hundi stereotüüp aastatuhandete taha (Jürgens, Hackett 2017: 34), kuna Lääne ühiskond on pikalt teinud selget vahet tsivilisatsiooni ja metsiku maailma vahel ning viimast on sümboliseerinud hunt. See vana stereotüüp võib autorite sõnul elavneda kiiresti ka tänapäeval, kui sellele põhjust anda (Jürgens, Hackett 2017: 25).

Vanade hundikivide püstitamise aegade suhtumist hunti saaks uurida erinevate allikate kaudu, ent hundikivide näol on meil võimalus aru saada, milline oli valitseva võimu suhtumine nendesse – huntidest tuleb lahti saada. Paha hundi stereotüüp võis valitsusele abiks olla, kui üritati hundist vabaneda peamiselt majanduslikel kaalutlustel, nagu näitavad hundikivid – mitmetel hundikividel on arvudes ära toodud võsavillemi majanduslik kahju, peamiselt murtud kariloomade näol.

Eespool sai rõhutatud, et valitsev diskursus ja monumendid on lähedalt seotud – monumendid annavad oma arvestatava panuse konkreetse diskursuse edastamisse kohalikele elanikele (Bellentani 2012: 55; Nazaruddin 2023). Kohalik maavalitseja püstitas hundikivid selle diskursuse väljendusena, mis peab hunte vaenlasteks; ning samal saab edastada sõnumi ka oma võimust – maavalitseja lahendas probleemi, kuna kohale kutsutud jääger vabastas piirkonna hundihirmust (Sprenger 2009: 183).

4.1. Pikaajaline huntide hävitamise poliitika Saksamaal

Diskursus, mille osaks sai „paha hunt“ ning soov temast majanduslikel kaalutlustel lahti saada, kujunes Saksamaal välja varakult. Jana Sprenger toob välja, et süstemaatiline huntide hävitamine algas Saksamaal juba Karl Suure ajal, kes seadis 813. aastal ametisse kaks hundikütti (Sprenger 2009: 182). Alates keskajast riiklikult organiseeritud jahid jõudsid kulminatsioonini 16. ja 17. sajanditel (Frech, Georgy, Sprenger 2017: 28). Hunte püüti igal viisil – hundiundade, mürgi ja raudadega, samuti ajujahi meetodil ning preemiasüsteemi kaudu

(Frech, Georgy, Sprenger 2017: 28). Huntide põhipopulatsioon oli 17.–18. sajandiks põhiosas tollaegsel Saksamaal hävitatud (Frech, Georgy, Sprenger 2017: 28).

Saksa kultuuri mõjuväljas elanud baltisakslased, kellele kuulus enamus Eesti- ja Liivimaa maa- ja metsaaladest, soovisid samuti kohalikust hundinuhtlusest lahti saada. Sajandite jooksul toimusid näiteks Liivimaal korduvalt ettevõtmised, et hunte kohustuslike ajujahtidega hävitada. Neist olid sunnitud ka talupojad osa võtma. Jahid ebaõnnestusid aga tihti, mille üheks põhjuseks oli talumeeste passiivsus ja komme lasta hunte ajujahist läbi, kuivõrd sute tapmine tähendas vana uskumise järgi suurt õnnetust (Rootsi 2005: 237–238).

4.2. Uus diskursus – tänapäeva ökoloogiline arusaam kiskjatest

Huntide tagasitulekut Saksamaale käsitlev uuring esitab küsimuse „*Warum jetzt?*“ ehk „Miks just nüüd hundid tagasi tulid?“, ja vastab ise – kuna diskursus muutus: „Kas Saksamaa on metsikumaks muutunud? Kas hunt on oma käitumist muutnud? Ei! Ka minevikus jõudsid aeg-ajalt üksikud isendid sute poolt asustamata paikadesse, kui lahkusid oma vanemate kodukarja piiridest endale uut elupaika otsima. Viimastel aastakümnetel on end muutnud hoopis Euroopa ise, kus looduskaitsemeetmete elluviimine on andnud võimaluse huntide samm-sammu järel tagasipöördumisele“ (Frech *et al.* 2017: 4).

Diskursuse muutus ehk ökosüsteemi kui terviku käsitlemine hakkas tasapisi levima 20. sajandil teisel poolel ning kasvas koos looduskaitsealade laienemisega kogu lääne kultuuriruumis ja mujalgi maailmas. Protsess võttis aega – veel 1950. aastatel vaenati ametlikult ka raudse eesriide taga hunte ja koos ilvesega kuulus susi hävitamisele, nagu võib tõdeda 1954. aastal Eesti NSV Teaduste Akadeemia populaariteaduslikus sarjas välja antud brošüüri „Huntide ja ilveste hävitamine“ (Ling 1954) lugedes. Juba 1980. aastatel arutati aga hundi väärtusliku koha üle ökosüsteemis (Kaal 1983). Et hunt koos teiste suurkiskjate ja suurte röövlindudega on väärtus, kajastus lõpuks looduskaitsemeetmetes, mida 20. sajandi viimasel veerandil rakendama hakati. Ühinenud Saksamaa võttis hundi looduskaitse alla 1990. aastal.

Ja kui 2000. aastal tuvastati esimene hundipesakond Saksamaal, püstitati selle sündmuse auks hundikivi – ehk nüüd juba teistsuguse sõnumiga hundikivi kui ajaloolised kivid. Saksa hundisuhete uurijad Sprenger ja Masius on sellega seoses tõdenud: „Kivi püstitamisega pöörati vana jälitamistraditsioon ümber“ (Masius, Sprenger 2012: 15).

Eestis seevastu tuntakse siiani mõningal määral oma pärimust, mis sarnaneb uue ehk elurikkust väärtustava diskursusega. Eesti talumees jätab pärimuse järgi hundile hundi jao ning

hundilt oodati kaitset kodukäijate vastu (Rootsi 2005: 433). Ka fakt, et Eesti pärimusest on kirja pandud 500 üleskirjutatud hundi ümberütlevat nime, millest valdav enamus on lugupidavad, räägib midagi olulist siinse pärimuse kohta (Rootsi 2021: 9).

4.3. Huntidesse suhtumine tänapäeval Saksamaal

Huntide naasmine Saksamaale on ajendanud mitmete eri valdkondade teadlaste uuringuid, mis pööravad tähelepanu eri aspektidele elanikkonna suhtumises uustulnukatesse. See aeg on toonud kaasa põhjalikke uuringuid inimeste-huntide suhetest. Mitmed neist tõendavad, et suur osa sakslasi pooldab hundi tagasitulekut, nt WWF-i küsitluse kohaselt (WWF 2014) rõõmustas ligi 71 protsenti elanikkonnast selle üle, et hundid on tagasi. Aga on ka elanikkonna gruppe, kes on sellele vastu.

Dvora Yanowi järgi koosneb kultuur erinevatest interpreteerivatest kogukondadest (Yanow 2000: 33) ning igal maal on kogukonnad omakorda eri nägu. 2023. aastal ilmunud artiklis (Jürgens et al. 2023) käsitleb keskkonnateadlane Uta Maria Jürgens Saksamaa peamiste hundi huvigruppide jaoks karjakasvatajatele, jahimeestele ja loomakaitseaktivistidele ka hübriidide (*wolfdog*) omanikke ning hundinõustajaid (*wolf advisors*). Teiste huvigruppide nimetab ta teadlasi, hundisõpru, linnainimesi ja poliitikuid. Eestis on tuntud hundi huvigruppide hulgast konkreetsem uuringus välja jäänud näiteks ajakirjandus. See, miks Saksamaal on olulised teised huvigrupid, pole küll käesoleva uuringu teema, aga tähelepanu köidab Jürgensi ja tema kolleegide seisukoht, et pole piisavalt uuritud inimese loodusesse suhtumise mõju huntide ohjamisele, täpsemalt ohjamiskavade ja meetodide eelistustele (Jürgens et al. 2023: 39). Ohjamiskavade all peetakse siinkohal silmas hundipopulatsiooni plaani alusel piiramist, mille analoog Eestis oleks suurkiskjate kaitse- ja ohjamise tegevuskava. Saksamaal on seni taoline kava puudunud, kuna hunt pole neil jahiloom olnud. Olukord või aga muutuda seoses hundi kaitsestaatuse vähendamisega, nimelt viidi 2025. a. märtsi alguses hunt Berni konventsiooni II lisast III lisasse. Jürgens leiab, et indiviidi uskumustel metsiku looduse kohta on täita säsiroll inimese arvamuse kujundamisel huntide ohjamise vajalikkusse ja vahenditesse (Jürgens et al. 2023: 38). See seostub käesoleva uuringuga, tuues ilmekalt esile esiteks, et domineeriv diskursus Saksamaal on muutunud, võrreldes hundikivide püstitamise aegade. Arutatakse, kas hunte peaks Saksamaal üleüldse jahtima ja piirama või peaks jääma mitteletaalsete meetodite juurde konflikti haldamisel (Jürgens et al. 2023: 35). Seega on muutunud hoiak, enam ei käsitleta hunte kahjuritena, kellest tuleb lahti saada, vaid osana loodusest, kellega tuleb läbi

saada. Inimese ja hundi konflikti peamiseks põhjuseks on kariloomade murdmine ja seeläbi inimese tegevuse väga tugev häirimine nii finantsiliselt kui emotsionaalselt. Konkreetsetes uuringus eraldab Jürgens eri variatsioonides kolme peamist narratiivi, milleks on isendikeskne, ökosüsteemikeskne ning antroptsentristlik vaade hundile ning leiab, et „[...] sotsioökoloogilises süsteemis, mida inimesed ja metsik loodus koos loovad, tõlgendub metsiku looduse ohjamine olulisel määral inimese mõõtme ohjamiseks, kaasa arvatud inimeste narratiivide ohjamiseks“ (Jürgens et al. 2023: 53). Uuringus leitakse – mis seostub käesoleva tööga – ,et inimeste suhtumine võimalikku ohjamismeetodisse tugines hundi ja ka loodusega laiemalt seotud narratiividele ja uskumustele (Jürgens et al. 2023: 35).

Tuleb aga lisada, et kõnesolev uuring ei käsitle sakslaste suhtumist reaalsesse ohjamise, vaid ainult tuleviku võimalustesse, kuivõrd mingit huntide ohjamist kava alusel hetkel ei toimu, välja arvatud nuhtlusisendite küttimine. Sakslased alles mõtisklevad ja arutavad, milline võiks olla hundiga kooselu tulevik, samal ajal kui nt Hispaanias ja Eestis on võimalik lähtuda pikaajsest ohjamispraktikast.

5. Kolme Saksamaa hundikivi tähendusnihete ja tähendusväljade analüüs

5.1. Kahe ajaloolise hundikivi kirjeldus

Esimene analüüsitav hundimonument asub keset Schortensi väikelinna Alam-Saksimaal ja jääb silma esmalt oma hundivõllaga – kuivanud tammepeuu üksiku rõhtsa oksaga (vaata joonist 3).

Joonis 3. Ajalooline hundikivi ja hundivõllas Schortensi linnas Alam-Saksimaal.⁹

Foto autor: Jens Hennings

⁹ <https://www.freundeskreiswoelfe.de/historische-orte> Vaadatud 20.04.2025.

Monument on pühendatud Oestringeri piirkonna viimasele hundile (*Wolf von Oestringen*) ning koosneb kahest osast: mälestuskivist ja võllapuust, mis tähistavad 1738. aasta jahti. Võllapuu sümboliseerib jahile järgenud tegu – hundilaip tõmmati oksa kõigile vaatamiseks.¹⁰

Algne tammepuu aastast 1738 on küll ammu hävinud, aga kuni tänaseni uuendatakse võllapuud aeg-ajalt, et paiga ajaloolist ilmet säilitada.¹¹ Mälestuskivi kannab aastaarve 1738–1931, viidates perioodile, mille jooksul puud uuendati, aga mil kivi koos tahvliga veel ei olnud. Aastal 1931 võttis paiga hoolduse üle kohalik koduloouurijate selts, kes tammepuu asendamisega tegeles ja tammepuu alla ka kivi (vaata joonist 3) paigaldas.¹² Aastal 1960 ning ka üsna hiljuti, 1998. aastal (s.o vaid kaks aastat enne seda, kui tagasipöördunud hündid Saksamaal esimese pesakonna löid), uuendati taas originaalset võllapuud.¹³

Kivi kannab pronkssildil suurt kirja: „WOLFSGALGEN“ ehk hundivõllas, all on kuupäev 20. NOV. 1738–1931 ning üleval servas on kirjas: „TREULICH WAHREND VÄTER ERBE“, mis tõlkes tähendab: „truult hoides esiisade pärandust“.

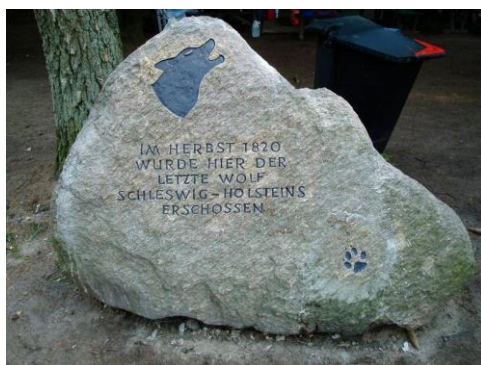
Teine ajalooline hundikivi, mida analüüsin, asub Brokenlandes kõrvalisel jalutuslalal ja on jäänud eelmise kiviga võrreldes perifeeriasse (joonis 4). Keskusest kaugel asumine on tegelikult tavaline hundikivi saatus, kuivõrd selle mälestusmärgi kategooria üks põhilisi tunnuseid on asukohapõhisus. Kivide puhul on nimelt oluline, et need on püsitatud võimalikult lähedal piirkonnale, kus konkreetne hunt maha lasti ning seda proovitakse võimalusel rõhutada.

¹⁰ Harms, E., Schwitters, G. (s.a.). Der Wolfsgalgen. <https://hv-schortens.de/der-wolfsgalgen/> Vaadatud 27.04.2025.

¹¹ Harms, E., Schwitters, G. (s.a.). Der Wolfsgalgen. <https://hv-schortens.de/der-wolfsgalgen/> Vaadatud 27.04.2025.

¹² Harms, E., Schwitters, G. (s.a.). Der Wolfsgalgen. <https://hv-schortens.de/der-wolfsgalgen/> Vaadatud 27.04.2025.

¹³ Harms, E., Schwitters, G. (s.a.). Der Wolfsgalgen. <https://hv-schortens.de/der-wolfsgalgen/> Vaadatud 27.04.2025.

Joonis 4. Uuendatud ajalooline hundikivi Brokenlandis.¹⁴

Fotode autor: Jens Hennings

Brokenlande kivi on umbes puusakõrgune maakivi, mille peal on kujutatud stiliseeritud ulguva hundipea kujutis ning graveeritud suurelt üle kivi: “*Im Herbst 1820 hier der letzte Wolf Schleswig-Holsteins erschossen.*” Tähelepanuväärne on asjaolu, et kivi paigaldati hundisõprade kodulehe andmetel hundi arvatavasse surmamise asukohta alles 2009. aastal.¹⁵ Samas väitis intervjuueeritud allikas, kes oli selle ettevõtmise üks algatajaid, et tegu on ajaloolise kiviga, mis oli võssa kasvanud ja mille peal oli halvasti loetav sõnum ja et kivi tuli korda teha. Kivi paigaldas praegusse asukohta kohalik hundisõprade ühing *Freundeskreis Freilebender Wölfe* koostöös firmaga *Wildpark Eekholt*. Leidsin selle kivi loodusest üles tänu *Freundeskreis Freilebender Wölfe* kodulehele, kus seda on kirjeldatud saksa kultuuriga seotud hundikivide ja hundiga seotud ajalooliste paikade ülevaates.¹⁶

5.2. Uus hundikivi Muskaueri nõmmel

Huntide tagasituleku tervituseks on Saksamaa hundisõprade ühingule teadaolevalt püstitatud kaks kivi (aastatel 2005 ja 2008) ning tinglikult ka kolmas, mis haakub kaudselt uute kivide tähendusväljaga (vaata kolmanda kivi nimega *Wolfspfade*) kohta ptk 5.3.4). Töö autor isiklikult pole neist ühtegi külastanud. Jana Sprenger kirjutab ühest sellisest uuest erandlikust

¹⁴ <https://www.freundeskreiswoelfe.de/wolfsstein-bei-brokenlande> Vaadatud 15.05.2025.

¹⁵ Historische Orte (s.a.) - Freundeskreis Freilebender Wölfe. <https://www.freundeskreiswoelfe.de/historische-orte> Vaadatud 15.05.2025.

¹⁶ Historische Orte (s.a.) - Freundeskreis Freilebender Wölfe. <https://www.freundeskreiswoelfe.de/historische-orte> Vaadatud 15.05.2025.

hundimonumendist Saksimaal Muskaueri nõmmel, kus paigaldati 2005. aastal maikuus kivi huntide tervituseks – selle peal on kiri „Jahr 2000 – Wölfe in Deutschland“ ehk „Aasta 2000 – hundid Saksamaal“ (Sprenger 2009: 179, vt joonis 5). See tähistab ajaloolist hetke, mil hundid olid pärast ligi 150 aasta möödumist taas sealkandis pesakonna üles kasvatanud. Sprengeri sõnul on too kivi ristivastupidine senisele traditsioonile, mis püstitas triumfikivid huntidest lahtisaamise korral (Sprenger 2009: 179). Sarnaseid kive on teadaolevalt veel üks.¹⁷ Muskaueri nõmme kivi tagasipöördunud huntidele asub samas piirkonnas vana, 1845. aastal viimasele hundile pühendatud kiviga, mis linnulennul asub ca 20 kilomeetri kaugusel. On see juhus, et see asub nii lähedal? Eeldus on, et uued kivid on paigaldatud tasakaalustamiseks vanade kivide sõnumit, aga siiski mitte sõltuma vanade kivide asupaigast, kuivõrd ajalooliste hundikivide asukohaks valiti koht, kus viimane hunt tapeti.

Joonis 5.

Huntide tagasituleku puhul püstitatud mälestusmärk Muskaueri nõmmel (*Muskauer Heide*).¹⁸

¹⁷ Rochaur Heide kivi. Historische Orte (s.a.) - Freundeskreis Freilebender Wölfe.

<https://www.freundeskreiswoelfe.de/wolfsstein-rochauer-heide>

Vaadatud 15.05.2025.

¹⁸ <https://www.freundeskreiswoelfe.de/wolfsstein-in-der-muskauer-heide>

Vaadatud 22.05.2025

5.3. Analüüs

5.3.1. Kultuurimälu avaldumine hundikivides ning semiokraisis tulenevad tähendusnihked

Üheks monumentide funktsiooniks on talletada kultuurimälu. Ajaloolisi hundikive kui minevikust pärit tekste maastikul võib vaadelda sellise ideoloogilise sõnumi kandjana, milles avaldub sajanditetagune suhtumine hunti ning arusaamine, kuidas toonaste seisukohtade järgi peaks konfliktlooma kui probleemiga tegelema. Kivid kannavad hävitamist jaatavat sõnumit. See mõtteviis on tänaseks Euroopa kultuuri keskselt domineerivalt positsioonilt tõrjutud ning asendunud elu mitmekesisusele ja looduskaitsele keskenduva diskursusega. Ent tõrjumine ei tähenda kadumist. Juri Lotman käsitleb tuumstruktuuride liikumist kultuurimälu piirides tuuma–perifeeria teljel kui rännet ning näitab, et päriselt vana ei kao, vaid taandub äärealale; selle mehhanismi abil toimub kultuuris dialoog kahe erineva kommunikatsioonipartneri vahel, millest sünnib uusi tähendusi; ühtlasi võib vana tuumstruktuur taas nihkuda kultuuri domineerivasse keskmesse (Lotman 2022: 160). Siinkohal on oluline esile tuua Lotmani tähelepanek, et kultuuriruumi semiosfääri üks tunnuseid on semiootiline ebaühtlus, mis segab tasandeid ja laseb erinevaid tekste omavahel kokku põrgata: „Ebaühtlusele ühel struktuuritasandil lisandub tasandite segunemine. Semiosfääri reaalsuses on keelte ja tekstide hierarhia harilikult häiritud: nad põrkavad omavahel kokku, nagu asuksid ühel ja samal tasandil. Tekstid osutuvad ümbritsetuks keeltega, mis neile ei sobi, neid endid dešifreerivad koodid aga võivad üldse puududa“ (Lotman 2022: 157).

Seega korraga võivad käibel olla nii uued kui vanad tekstid. Antud juhul näeme, et vanem, ajalooline hundiga seotud diskursus, on praeguseks tõrjutud kultuurimälu äärealadele, aga on piirkondi, kus vana diskursus on veel aktuaalne ja enesestmõistetav. Lotman sõnastab semiosfääri eri piirkondade ebaühtlase arengu järgnevalt: „Semiosfääri sisekorralduse struktuuriline ebaühtlus on muu hulgas tingitud ka sellest, et olles loomult heterogeenne, areneb semiosfäär oma eri piirkondades erineva kiirusega“ (Lotman 2022: 159). Teisalt on uus diskursus nihkunud kultuuri tuumikusse, mille domineeriv jõud on väljakutse vanale. Seda näeme näiteks Schortensi hundivõlla pikaage se hooldaja suhtumises, kes leiab, et ajaloolise monumendi sõnum on igati õige ja kooskõlas tegelikkusega (hundid on pahad – murravad lambaid), ent samal ajal on ta teadlik uue diskursuse survest näha asja teisest vaatenurgast. Usutluses esitatud küsimuse peale, kas huntide kohaletulek on muutnud kohalike suhtumist

neisse, vastab ta, et praegusel ajal ei tohi kõva häälega hundivõllast rääkida, et peab ettevaatlik olema: „Praegu on nagu kaks „parteid“.... Talumehed soovivad, et hunti siin poleks, looduskaitstjad soovivad, et hunte aina juurde tuleks. Hunte on nüüd väga palju, neid peaks maha laskma, aga looduskaitstjad ei luba. [...]. Meie juures on hunt rangelt kaitstud...me ei tohi sugugi praegu avalikult uhked olla oma hundivõlla üle. Aga hundid murravad lambaid ja veiseid. Kohalikud soovivad, et hundid siit kaoks või tapetaks ära.“

Et mõista Schortensi talupoegade kiindumust vanasse diskursusse, tuleks korraks heita pilk ka linna geograafilisele paiknemisele. Schortensi linn asub ajaloolise Friisimaa Saksamaa-poolsel osal Alam-Saksimaal, kus on alati tegeletud karjakasvatusega, mida soosib mereäärne rannajoon koos laiade tammialadega. Kevadest sügiseni viibivad koduloomad väljas ja on kerge saak huntidele eriti tammialadel, kus merepoolsest küljest on kariloomi kiskjarünnakute eest raske kaitsta. Samuti on piirkond olnud ajalooliselt majanduslikult haavatav suurte ülejutuste tõttu ning ehkki käesoleval külluseajastul on mere stiihilisusest tingitud majanduslik ebakindlus vähenenud, on hundid 21. sajandil taas lambaid murdes valmistamas meelehärmi.

Usutletava hinnangul on hundid ohtlikud eelkõige majandusliku kahju tekitajatena ja ajaloolist tegu – hundi oksatõmbamist – ei tõlgenda ta hundilaiba rüvetamisena, vaid kommenteerib, et oksa tõmmati susi selleks, et näidata ohu möödumist – pahalasest on jagu saadud ja nüüd võivad kohalikud talumehed rahulikumalt edasi elada. Ühtlasi oli intervjuueeritava jaoks sündmuse autentsus väga oluline: „Mõned üldse ei usu, et hunt maha lasti, kahtlustavad, et see oli hundikoer... aga see ei ole võimalik, sest ega siis suurhertsog poleks lambakoera eest tasunud nelja margaga.“ Usutletav rõhutab ka, et kui vanasti hunt murdis maha lamba, võis see olla talu ainus loom ja pere võis pärast nälga surra – seega hunt võttis kodulooma näol ära vahel inimese võimaluse elule.

Küsimuse peale, kas viie aasta pärast näeks Schortensi külastaja linnas endiselt tammepuust võllast, vastas usutletav: „Ilmtingimata,“ ning arvas, et praegune puu peab veel oma kümmekond aastat vastu. Ka arvas ta, et peaks selle juurde lisaks sildi paigaldama, mis kirjeldaks ajalooliselt toimunud sündmust. Praegu on pronksildil ainult aastaarvud ja hundipilt. Usutletav pidas silmas vajadust selgitada nüüdisaja inimesele 1738. aastal toimunud jahi teadaolevaid fakte põhjalikumalt, kui senine napi infoga tahvel seda teeb.

Antud asjaolu näitab, et ka vaid faktiline, neutraalne kirjeldus, aitab ülal hoida kihte kultuurimälust. Kuigi näiliselt ilma hinnanguteta, osutab fakti esitamine ikkagi teatud sündmuste väärtustamisele. Vana hundivõlla sõnumit tõlgendatakse vastavalt ajaloolisele hoiakule – et hundist oli vaja lahti saada. Uus ehk bioloogilise mitmekesisuse diskursus, mille omaksvõtust Saksimaal oli juttu peatükis 4.3., Schortensi koduloolase suhtumist muutnud pole.

Ajaloolist hoiakut aitab kinnistada võlla keskne asupaik linnakeses ning kultuurilooline väärtustamine – võllas on jõudnud lausa koduloolaste logo peale kui oluline vaatamisväärsus linnas (vt joonis 6).

Risti vastupidine suhtumine on aga teise, Brokenlande kivi hooldajal, kes on ise hundisõprade ühingu pikaegne liige. Ehkki ka tema väärtustab ja aitas päästa hävingust ühte ajaloolist kivi metsa sees, tegi ta seda teisel põhjusel ehk teise diskursuse raames. Kivi roll on tema hinnangul olla hoiatuseks tulevastele põlvedele ja tõendiks mineviku taunitavast käitumisest: „[...] see [kivi] oli ju täiesti võssa kasvanud. Midagi polnud peaaegu näha. Siis ühest metsaseltsist keegi küsis minult, kas neid kive peaks alles hoidma? Ja siis ma vastasin neile, et oleks tore, kui neid saaks alles hoida, sest nad meenutavad varaseid aegu ja me peame vanade mälestuste eest hoolt kandma. Kuna näiteks on ju ka sõdurite hauad alles, neid hoitakse ka. Miks ei võiks seda teha hundikividega. Isegi kui need on negatiivsed, kuna nad tapeti, siis ma leian ikkagi, et tegu on vana ajaga ja need peaks alles hoidma. Kakssada aastat tagasi ajasime hundid minema, aga – kas see asi on praegu muutunud?!“

Usutletaval on justkui soov säilitada kultuurimälus huntide sajanditetagust hävitamist, samas tõuseb esile tahtmine selle tähendust muuta ja kolmandaks – soov muutunud tähendust ka säilitada. Kultuurimälu ääremaale tõrjutud ajaloolise tähenduse on ta kõrvale lükanud, sest ta teab „õiget tõlgendust“, mis vastab bioloogilise mitmekesisuse diskursusele. Toimub kultuurimälu eri kihtide pörkumine ning vana hundivaenulik diskursus ja uus elurikkuse diskursus põhjustavad uute tähenduste sünni. Kivid saavad uue tähenduse hoiatajate ja asitõenditena.

Samas on oluline tähele panna, et nagu eespool kirjeldatud Schortensi kivi, on ka see kivi jäetud ilma kommentaarita. Hooldajad-hundisõbrad näivad uskuvat, et kõik inimesed tõlgendavad kive nende kombel. Samas suvaline inimene, kes leiab metsast hundikivi, ei pruugi ilma täiendava selgituseta aru saada, et need on maastikule jäetud kui hoiatused, mitte kui imetlusallikad.

Siinkohal võib situatsioonis, kus toimub aktiivne monumendi ümbermõtestamine ning erinevad tõlgendused koos eksisteerivad, abi olla lisaks Lotmani semiosfääriga seotud mõistetest ja mehhanismidest ka Eero Tarasti mõistest „semiokriis“ (Tarasti 2015: 139). Semiokriis ilmneb aktiivsel tähendusloome perioodil, mille tunnuseks on kultuuri väliste märkide kokkusobimatus kultuuriliste suurte muutustega (Tarasti 2015: 139). Sellisteks välisteks märkideks võivad olla ka monumendid. Semiokriis ei puuduta otseselt kultuuri dünaamikat kui nähtust, vaid osutab väliste märkide – antud juhul monumentide – ja domineeriva diskursuse kokkusobimatusele. Semiokriis on nagu segadus, mis ei saa kesta kaua

ja olla kultuuri põhiseisund, vaid üleminekuetapp. Lähtudes sellest võib kivide tõlgendusele vihjavate kommenteerivate tahvlite puudumist käsitleda kui ühte semiokriisi ilmingut – korraga on ajalooliste kivide tõlgendamisel käibel mitu diskursust ning pole lihtne aru saada, kes kuidas parasjagu kive tõlgendama hakkab. Kitsamalt ilmnesid semiokriisi tunnused vestluses Schortensi koduloouurijaga. Semiokriis avaldus selles, et inimene tajus vana monumendi sõnumi sobimatust uue diskursusega ja survet väljastpoolt seda muuta. Surve selleks tuli praegu kultuuriruumi keskmes paikneva elurikkuse ja looduskaitse poliitika diskursuse ideoloogia näol. Tarasti sõnul ilmneb probleem ka olukorras, kus soovitakse tagasi pöörduda möödunud seisundi juurde, mis on aga võimatu, kuna arengut ei saa selles konteksti tagasi pöörata (Tarasti 2015: 139).

Teine, Brokenlande kivi hooldaja, ei ilmutanud isiklikke segadusemärke kivi tõlgendamisel – ta leidis sujuvalt vanadele kividele uue diskursuse raames uue tõlgenduse. Pärimise peale ta aga möönis, et teised inimesed ei pruugi aru saada uuest tõlgendusest: „Nad ei võta neid kive veel tõsiselt,“ kommenteeris ta. Võiks öelda, et semiokriisi väldib ta sellega, et näeb kivis teatavat antimonumenti, samas ei arvesta ta, et kõigile pole kivi antimonumentaalsus mõistetav.

Analüüsi tulemusena tõusid esile kultuurimälus toimuvad liikumised tuuma-perifeeria teljel kahe erineva diskursuse näol. Endine ajalooline antropotsentristlik diskursus on praegu tõrjutud kultuuri semiosfääri äärealadele, kus see aga endiselt „hingitseb“. Asjakohane on märkida, et sellest on möödunud enam-vähem üks inimpõlv, mil ajaloolise diskursus tõrjuti perifeeria poole. Vana diskursust aitavad mäletada vanad lood ja artefaktid. Kultuuri tuuma suunas on nüüd nihkunud biotsentrislik diskursus, mis aga dünaamiliste protsesside huvides ei tohiks unustada suhtlemist perifeeriaga. Lotman kirjutab semiosfääri struktuuride kohta: „Kui üks tuumstruktuuridest lisaks domineeriva seisundi saavutamisele tõuseb ka enesekirjelduse staadiumini ning seega arendab välja metakeelte süsteemi, mille abil kirjeldab niihästi iseennast kui ka kõnealuse semiosfääri perifeerset ruumi, siis kerkib reaalse semiootilise kaardi ebahühtluse kohale tema ideaalse ühtsuse tasand. Nende tasandite aktiivsest vastastikusest toimest saab semiosfääriseseste dünaamiliste protsesside üks allikaid“ (Lotman 2022: 157). Perifeeria aitab hoida vajadust enesekirjelduseks ning annab võimaluse viljakaks dialoogiks kahe või enama diskursuse vahel. Vana vaade huntidele tähistas omal ajal vaatnurka, mis on praeguseks küsimuse alla seatud, ent diskussioonis tuumikuga see võiks anda suuna, millele tuleb tähelepanu pöörata praktiliste lahenduste väljatöötamisel.

Käesoleva töö analüüsist võib järeldada, et ajalooline hundidiskursus ning tänapäevane elurikkusele keskendunud diskursus on asunud üksteisega dialoogi uute ja ajalooliste hundikivide näol, mis mõjutavad üksteist nii sõnumite tõlgenduste kaudu kui kaudsete kommentaaridena üksteisele. Tähendused sünnivad eri vaatepunktide kokkupõrkes ja nende piiripealsetes tõlgetes.

Kokkuvõttes võimaldas analüüs välja tuua neli ajalooliste kivide tõlgendust, mis eksisteerivad samaaegselt: 1) traditsiooniline triumfeeriv kivi, 2) hoiatuskivi möödaniku poliitika kohta, 3) asitõend loomade kadumise kohta, 4) esiisade mälestus. Usutavasti oleks võimalik leida ka teisi tõlgendusviise, näiteks kivi kui väärtuslik vana skulptuur.

5.3.2. Ruumilise keskkonna mõju monumentide tähendusele

Monumendiuurijate Bellentani ja Thibaulti järgi saab analüüsida monumente, lähendes neile konteksti kaudu: „Ruumiline paiknemine mõjutab monumentide interpretatsiooni tugevalt“ (Bellentani, Thibault 2024: 341). Nad lisavad, et näiteks monumentide asupaiga muutmine võib mõjutada ka nende ideoloogilist laetust ning muuta nende märgatavust (Bellentani, Thibault 2024: 341).

Kuna ajaloolisi hundikive paigaldati reeglina sinna, kus hunt surmati, oli suure osa mälestuspaikade saatus jääda perifeeriasse – jaht toimub enamasti inimasustusest eemal. Hundisõprade ühingu kodulehel koostatud kivide ülevaate juures olevate kaartide analüüsimise järel võib tuvastada, et ka praegusel ajal asuvad kivid enamasti asulast väljas metsa- või niidualadel.¹⁹ See tähendab, et kivid ei jää inimestele silma. Hundisõbrast intervjueeritav kinnitas, et vähesed teavad tema hinnangul hundikive – vaid fännid ja juhuslikud möödudjad. Brokenlande kivi Vierkampji jõe ääres on just selline – eemal asulatest – ning selle paiga saatuseks oli ka võssa kasvada ja unustusse vajuda, kuni ta 2009. aastal taas korda tehti.

Teisalt, hundikivi keskne asupaik võib saada tugevaks toeks monumendile kui kultuurimälu kandjale ja ühtlasi olla võimalik abivahend kivide kaasaja diskursuse meeles pidamiseks. Lotmani perifeeria-keskuse teljel saab uurida kivide paiknemist ruumilises keskkonnas. Kivist võib saada oluline maamärk, kui ta satub keset käidavat linnakeskust. Nii on juhtunud Schortensi kivi puhul. Algselt paiknes ta kloostripargi lähedal linna serval, tasapisi

¹⁹ Historische Orte (s.a.) – Freundeskreis Freilebender Wölfe. <https://www.freundeskreiswoelfe.de/historische-orte> Vaadatud 15.05.2025.

on aga linn ümberringi suuremaks kasvanud ja praegu jääb mälestusmärk elumajadega täidetud tiheasustusalale ajaloolise tänava ääres (joonis 3). Fotot vaadates tundub, et kivi asub kellegi eramu hästihooldatud eesõues. Selle eramu taga aga asub suur park ja suhteliselt puuderikas vana ajalooline kloostri ala. Kuna hundivõllas asub keset aktiivset asulaelu, siis on temaga harjutud. Monument paikneb tänavatevahelisel kolmnurksel alal aktiivses linnajaos ning on külustusobjektina mitmest küljest väisatav. Murule kivi ette mahub kogunema paarkümmend inimest, mida võib ka vanadelt fotodelt näha.²⁰ Et mälestuspaik on ligi 280 aastat asunud sama koha peal, on tegu olulise ajaloolise paigaga väikese 20 000 elanikuga linna koduloolaste jaoks. Hooldatud ümbrus annab tunnistust, et paik on kohalikele tähtis.

Hundivõlla maamärgiline ja kogu paika hõlmav tähendus tuleb välja ka sellest, et koduloouurijate selts *Heimatverein Schortens*, endise nimega *Freunde des Altertums*, kujutab seda paika oma logol keskse teemana. Esimestel tegutsemisaastatel alates 1929. aastast võttis nimetatud selts esmalt oma kohustuseks hooldada linna ajaloolisi paiku ning selle käigus püstitati ka uus võllatamm aastal 1931.²¹ Seltsi logo keskseks sümboliks on võllas ning logo kannab sama motot, mis on kirjas hundikivil: „*Treulich während Väter Erbe*“ – tõlkes: „Ustavalt hoides esiisade pärandit“:

²⁰ Harms, E., Schwitters, G. (s.a.) Der Wolfsgalgen. <https://hv-schortens.de/der-wolfsgalgen/> Vaadatud 27.04.2025.

²¹ Harms, E., Schwitters, G. (s.a.) Der Wolfsgalgen. <https://hv-schortens.de/der-wolfsgalgen/> Vaadatud 27.04.2025.

Joonis 6. Moto „Treulich während Väter Erbe“. Schortensi kodulooourijate seltsi logol (vasakul)²² ja sama moto Schortensi hundikivil asuval tahvlil (paremal)²³
Foto autor: Jens Hennings/*Freundeskreis Freilebender Wölfe*

Kivil olev kiri „ustavalt hoides esiisade tarkust“ toob meelde sama teema ühest tšehhi dokumentaalifilmist „Hundid tulevad“ aastast 2021, kus kujutati olukorda, kus hundid jõudsid samuti ühte piirkonda üle 250 aasta hiljem ning sealsed elanikud arvasid, et nüüd on nende esiisade tarkusele vesi peale tõmmatud. Nad väljendasid seda mõtet filmikaamera ees nõnda: “Me loodame end kaitsta selle ideoloogia eest, mis ei austa meie esiisade õppetunde[...]Kas te arvate, et meie esivanemad olid lollid, et hundid kolmesaja aasta eest ära hävitasid?” (vt Arusoo 2020).

Esimesel juhul ehk perifeerias soodustas kivi paiknemine maastikul selle nihkumist mälu äärealadele. Teisel juhul kivi ümbrust korrastati regulaarselt ja seal korraldati kokkusaamisi ning kivi jäi tähelepanu tsentrumisse. Võib ka oletada, et kui mõne äärealal asuva kivi juurde metsa rajatakse matkarada, nihkub see perifeeriast tuumale lähemale nii ruumiliselt kui kultuurimälu mõttes.

Uus hundikivi Muskaueri nõmmel on samuti paigaldatud sinna, kus midagi hundiga seoses toimus – antud juhul sündis sellel nõmmel Saksamaa esimene ametlikult teadaolev pesakond võsavillemeid. Seega, ka uue aja kivi paikneb maastikuliselt pigem perifeerias – sest nagu teame, asub hundi pesapiirkond inimasustusest nii kaugel kui võimalik.

²² Schortensi kodulooourijate koduleht: <https://hv-schortens.de/der-wolfgangen/> Vaadatud 15.05.2025.

²³ Ühingu Freundeskreis Freilebender Wölfe kodulehe foto: <https://www.freundeskreiswoelfe.de/wolfgangen-oestringfelde> Vaadatud 28.05.2025.

5.3.3. Hundikivid kui dialoogilised ja antimonumentaalsed mälestuspaigad

Monumendiuurijad Stevens, Franck ja Fazakerley sõnul on traditsioonilised monumendid reeglina mingit nähtust kinnistavad, kas ülistades teatud sündmust või isikut või ideoloogiat (Stevens, Franck, Fazakerley 2012: 722). Antimonumentaalsed rajatised erinevad traditsioonilistest mälestusmärkidest vähemalt ühe tunnuse alusel viiest: teema, vorm, asupaik, külastaja kogemus ja tähendus (Stevens, Franck, Fazakerley 2012: 722). Et aga vastumonumendi mõiste on alates 1990. aastatest laia kasutuse tõttu muutunud liiga ebatäpseks ning antimonumentaalseid väljendusviise on juurde tulnud (Stevens, Franck, Fazakerley 2012: 719), siis lahendusena näevad nad vastumonumentide jagamist kahte suurde kategooriasse: antimonumentaalsed (*anti-monumental*) ning dialoogifookusega vastumonumendid (*dialogic*) (Stevens, Franck, Fazakerley 2012: 719).

Vastumonumentide näiteid on ülalnimetatud autorid toonud paikadest, kus monument-vastumonument asuvad lähestikku, et viimane nii-öelda kommenteeriks esimest. Hundikivide puhul on teisiti – vastumonumendid ei asu teise monumendi kõrval või lähedal. Vastumonumentideks peangi siinkohal uusi hundikive ehk nii-öelda ajaloolist suhtumist korrigeerivaid kive. Ehkki nad asuvad maastikul üksteisest kaugel, on sel mõjuv põhjus – hundikivide üheks iseloomulikuks tunnuseks on seotus inimese ja hundi kohtumispaigaga, olgu fataalselt või veretult – ,mille tõttu proovitakse kivid paigaldada võimalikult lähedale sündmuse toimumispaigale. Sellele viitavad tihti tekstid kividel, kirjeldades, mis antud kohas kunagi toimus. Uued kivid kasutavad sarnast tähistamisstrateegiaid – viitavad täpselt samamoodi sellele kohale maastikul, kus hunti on kohatud. Võimalik, et uute kivide paigaldajad järgisid traditsiooni teadlikult ning seeläbi löid kommenteeri ajaloolistele hundikividele kui vastumonumendid – huntide hävitamise tähistamise asemel tervitavate kividena. Dialoog toimib ka kaudselt seeläbi, et kividest ilmunud ülevaade hundisõprade ühingu *Freundeskreis Freilebender Wölfe* kodulehel ja eespool mainitud Jana Spengleri artikkel (Sprengrer 2009: 186) kirjeldavad vanu ja uusi kive ühes ja samas ülevaates ja samas artiklis.

Ajaloolised hundikivid võivad aga sattuda kahte rolli korraga: olla nii antimonumendi rollis kui jääda traditsioonilise monumendi rolli. Kivi staatus oleneb vaatajast – kas ta näeb seda hoiatusmälestusmärgina ehk antimonumentaalse rajatisena või ajaloolist hundidiskursust kui ideoloogiat ülistava kivina ehk traditsioonilise monumendina. Brokenlande kivi üks

kordategijatest, üks usutletutest, näeb vanas kivis hoiatust ja asitõendit: “Viimane hunt maha lastud, viimane teder maha lastud, viimane merikotkas mahalastud – kuulda on, et see kõik on inimese põhjustatud. Ja see on koht, kus inimene öelda võib – see on hoiatuseks. Muidu poleks meil üldse mingeid tõendeid selle kohta hilisemate põlvkondade jaoks.“ Usutletav käsitleb seega kivi antimonumentaalselt poolt, kui lähtuda määratlusest, et antimonumentaalsus meenutab ajaloo tumedamat poolt ning on kangelase asemel keskendunud kannatajatele (Stevens, Franck, Fazakerley 2012: 723). Antud juhul on kannataja rollis hunt, kes surmati. Usutletav väitis ka, et vana kivi on väärtuslik, kuna on kindlaks asitõendiks, et Saksamaal olid kunagi väga hundivaenulikud ajad. See omakorda kinnitab, et usutleja nägi neid kive antimonumentaalsena. Hundisõprade kodulehel on Brokenlande kivi uue tõlgenduse kohta ka kommentaar: „Selles paigas ei mälestata enam ainult viimase vabalt elava hundi mahalaskmist 1820. aastal, vaid see paik olgu ka märgiks uuest algusest.“²⁴ Sellist kommenteerivat selgitust nagu kodulehel aga kivi enda juures kahjuks ei ole. Seega ei pruugi kivi külastajad seda antimonumentaalsena tõlgendada. Lisaks võib öelda, et usutletav omistab kividele omaalgatuslikult taolise tähenduse, samal ajal teades väga hästi kivi algset sõnumit – et see tähistab huntide hävitamist. Kuna kivi pole ju antimonumendina paigaldatud, vaid omandanud selle rolli ümbertõlgenduse käigus, võiks selle tõlgenduse nähtavakstegemiseks olla monumendi juures täiendav selgitus.

Üheks seoseks vana kivi ja uue tõlgenduse vahel on ka asjaolu, et hundisõprade ühingu logo inspireeris kunstnikku vana kivi kordategemisel lisama sellele hundipea kujutise (vt joonis 7).²⁵

²⁴Historische Orte (s.a.) – Freundeskreis Freilebender Wölfe.
<https://www.freundeskreiswoelfe.de/wolfsstein-bei-brokenlande> Vaadatud 15.05.2025.

²⁵<https://www.freundeskreiswoelfe.de/wolfsstein-bei-brokenlande> Vaadatud 15.05.2025.

Joonis 7. Kiviraiuja on saanud inspiratsiooni hundisõprade ühingu logost (vasakul) kriimsilma kujutamiseks kivil.²⁶

Foto autor: Jens Hennings

Soovi vanu kive säilitada ja ümber tõlgendada näeb kaudselt asjaolus, et ajalooliste kivide korrastamisest on mitmeid teateid hundisõprade ühingu lehel ning vähemalt kahel korral on vana kivi või kivitahvli varastamise korral mainitud positiivselt selle kordategemist/asendamist 20. sajandil.²⁷ Tuleb eraldi mainida, et hundisõprade ühingu koduleheküljel räägib kiitvas toonis kivide kordategemisest – see on positiivne asi. Kordagi aga ei mainita, nagu eespool öeldud, et neid ajaloolisi kive peaks kuidagi kommentaaridega varustama.

Uus kivi Muskaueri nõmmel meenutab vana kivi samas piirkonnas välimuselt: suur rahn on asetatud alumise kivihunniku peal. Hundikivide ülevaate leheküljel rohkem taolisi kive silma ei hakka, millest võiks järeldada, et Muskaueri kivi on tõenäoliselt jäljendanud ja seeläbi ka omamoodi kommenteerinud endast ligi 20 kilomeetri kaugusel asuvat ajaloolist hundikivi, mis on pühendatud 1845. aasta viimase hundi surmamise aktile (vt ka joonis 8).

²⁶ <https://www.freundeskreiswoelfe.de/wolfsstein-bei-brokenlande> Vaadatud 15.05.2025

²⁷ <https://www.freundeskreiswoelfe.de/wolf-odenwald> Vaadatud 28.05.2025.

Joonis 8. Piirkonna viimase hundi mahalaskmist 14.12.1845 tähistav kivi (vasakul) Lausitzer Heide²⁸, mis püstitati millalgi 20. sajandi alguses, ning uus huntide tagasitulekut 2000. aastal tähistav kivi (paremal)²⁹, mis püstitati 2005. aasta mais. Uus kivi jääb vanast linnulennul umbes 20 kilomeetri kaugusele.

5.3.4. Huntide agentsus hundikivide tähendusväljade mõjutajana

Et esile tõsta teiste liikide ehk mitte-inimeste (*non-human*) toimet keskkonnas, on abiks agentsuse mõiste. Morten Tønnessen tõdeb ülevaateartiklis agentsusest, et kuigi „agendi“ ja „agentsuse“ mõiste määratlemisel puudub laiapõhjaline konsensus, siis enamik biosemiootikuid nõustub elusorganismi puhul peamiste tunnustega, milleks on: 1) eesmärgipärasus, 2) organismist lähtuv aktiivsus, 3) semioosi olemasolu ning 4) tegutsemisvabadus (Tønnessen 2015: 140). Ta lisab, et „paljude inimeste jaoks tähendab mitte-inimeste agentsuse tunnistamine alles tõeliselt *märkamist* (vähemalt loomade puhul), et neil on vajadused, soovid, eelistused, jne. Semiootilise agentsuse ilmumine elusmaailmas eeldab, et meie inimestena vastutame oma tegude tagajärgede eest, kuivõrd mõistame märkidevaheliste suhete seoseid“ (Tønnessen 2015: 140).

Piiritlen käesolevas töös agentsust kui hundi iseseisvat toimevõimet ja esmalt juhin tähelepanu faktile, et hundi agentsuse tunnistuseks on kõigepealt vanad hundikivid ise – hundi soov ja võime inimesele kuuluvaid koduloomi murda, mis tegi ta kardetavaks majandusliku

²⁸ <https://www.freundeskreiswoelfe.de/wolfsstein-im-nochturner-forst> Vaadatud 15.05.2025.

²⁹ <https://www.freundeskreiswoelfe.de/wolfsstein-in-der-muskauer-heide> Vaadatud 15.05.2025.

kahju tekitajaks. Kuna inimene puutus peamiselt kokku hundi häirivate omadusega, jäid võsaviilemi teised aspektid varju, nagu näiteks koht ökosüsteemis ja tema roll väljaspool inimesega seotud alasid. Inimese-eluslooduse konflikti uurijad rõhutavad, et globaalselt kaasnevad konfliktikolded lausa 24 maismaa kiskjaliigiga, nende hulgas hundiga, kes jahivad üheksat levinud koduloomaliiki (Gross et al. 2021: 31). Inimeste häiritus on suur, kui nende elatis ja toimetulekuvõime on löögi all.

Ajalooliste kivide puhul näemegi, et nood monumendid esindavad vaid inimese vaadet hundile kui nuhtlusisendile läbi inimese-eluslooduse konfliktiprisma. See peegeldab ühte külge konkreetsest loomaliigist – võsaviilemi erilist võimekust jahti pidada ja murda korraga palju saakloomi. Hundi teisi tähendusi ökosüsteemis ning mõju elusloodusele need ajaloolised hundikivid ei peegelda, vastupidi, üks vana hundikivi süüdistab hunti isegi metsloomade murdmise pärast ja mõistab selle hukka, kuigi tegu on hundi loomulike saakloomadega.³⁰ Seevastu uued, 21. sajandil huntidele pühendatud kivid näevad hundi omailma laiemalt: eelpool põgusalt mainitud kolmas uuelaadse sõnumiga hundikivi aastast 2000 (peatükis 5.2.) tunnustab huntide võimet läbida pikki distantse ja kannab nime „*Wolfspfade*“ („hunditee“)³¹, mis ühtlasi kaudselt põhjendab ka metsaalade vajalikkust hundile. Hundi agentsus avaldub selles, et hundid liiguvad vastavas piirkonnas, aga inimene oskab uue aja teadmiste abil ja elurikkuse diskursuse kohaselt tõlgendada huntide liikumist kaugel tema senisest elupaigast kui vajalikku osa huntide ellujäämisstrateegias.

Kui hallivatimehed Saksamaale tagasi tulid, asustasid nad oma vana kodumaa väga kiiresti. 2000. aasta esimesest pesakonnast alates on tänaseks asurkond kasvanud rohkem kui pooltuhande pealiseks. Mälestused huntidest olid rahval passiivses mälus ning hundi agentsus liigutas semiosfääri piirimaile taandunud vanad kultuurimälu osad taas kultuuri tuuma, aktiivmälu osaks. Siiski, sellega seoses tuleb mainida, et hundi agentsus Saksamaal ei saanud enne avalduda, kui kultuuris toimus diskursuste muutus: vana hundivaenulik suhtumine tõrjuti kultuuri keskmest mälu äärealadele ja asemele liikus elurikkust jaatav diskursus. Alles seejärel sai hunt Saksamaale elama asuda ja käivitada rida sündmusi, mille üheks tagajärjeks oli ka eespool kirjeldatud semiokriis. Nimelt põhjustas hunt kui agent varjusurma vajunud vana diskursuse ärkamise. Kuna reaalsest hundist oli jäänud vaid mälestus, polnud inimesed

³⁰ Brandenburg liidumaa kivi aastast 1846. Historische Orte (s.a.) – Freundeskreis Freilebender Wölfe: <https://www.freundeskreiswoelfe.de/wolfssaeule-doberlug-kirchhain> Vaadatud 16.05.2025.

³¹ Kolmas uue aja kivi paigaldati maastikule juhuslikult samal aastal, mil tuvastati Saksamaa esimene ametlik kari kutsikatega 2000. aastal. See fakt annab kivile omalaadi teatepulga tähenduse, tähistades huntide liikumismarsruudi olemasolu Venemaalt Euroopasse läbi Saksmaa. <https://www.freundeskreiswoelfe.de/wolfspfade> Vaadatud 28.05.2025.

aktiivselt saanud ka huntidesse oma suhtumist väljendada. Tema naasimisega elavnes mõnes paigas ka vana hoiak – nagu nägime Schortensi linna hundivõlla hooldajatest koduloohuviliste puhul. Teisal aga käivitas susi vanade lugude übermõtestamise protsessi – esiteks paigaldasid inimesed tema auks kaks uut tervitavat kivi ja teiseks tekkisid Saksamaale ka tõelised hundisõbrad ja -uurijad, kes temaga kohtuda soovisid/soovivad.

Hundi agentsuse näitamise kaudu saab ka põhjendada, miks hundikivid on reeglina püstitatud kaugele metsa sisse. Nii ajalooliste kui uute hundikivide puhul on oluline konkreetne paik, kus hunt kohtus inimesega ja sai surma. Aga et alati pole asi surmamises, siis toon näite ka ühest ajaloolisest väga huvitava sõnumiga kivist, mis tähistab viimase hundi silmamist teatud paigas. Too ei tähista tapmist ega vana muistendikohta, lihtsalt viimast hundi silmajäämist – Marklebergis nägi keegi viimaseid hunte 1720. aastal ja selle mälestuseks paigaldati postament, ilmselt küll tagantjärele, uuemal ajal.³²

³² Historische Orte (s.a.) – Freundeskreis Freilebender Wölfe.
<https://www.freundeskreiswoelfe.de/wolfsdenkmal-in-markkleberg> Vaadatud 17.05.2025.

Kokkuvõte

Käesolevast tööst järeldeb hundikivide näitel, et Saksamaal toimib samaaegselt mitmeid inimese-looma vaheliste suhete diskursusi. Siiski on ajaloolises plaanis võimalik märgata nende diskursuste nihkeid tuum-perifeeria teljel, kuna kaasajal on esiplaanile tõusnud bioloogilise mitmekesisuse diskursus. Säärane nihe võib samas põhjustada semiokriisi, kui vanad monumendid ei ühildu enam uute väärtuste ja tähendustega. Kohalikud inimesed tõlgendavad ajaloolisi hundikive eri viisidel, andes neile kas hoiatusmonumendi või triumfeeriva monumendi tähenduse. Monumendid ise on püstitatud toetamaks ühte kindlat sõnumit ja ühte diskursust, ent segaduste ajal sünnib kultuurimälu kihtide liikumise tulemusena uusi tähendusi. Võib-olla on tegu teatud üleminekuperioodiga, mis taandub varsti ajalooliste kivide ühetaolise tõlgenduse poole, olgu siis kas antimonumentaalsete hoiatuskividena või ajalooliste triumfikividena.

Kui praeguse töö analüüsi üks eeldusi oli, et vanad ajaloolised hundikivid on maastikul alles seetõttu, et kohalikud hundisõbrad ei soovi tülli minna oma kaasmaalastega, kes võivad olla hundi suhtes vaenulikud, siis sellele kinnitust ei leidnud. Analüüs näitas, et hundisõbrad ei tõlgenda kive kui kõrvaldamist vajavaid spetsiesismi sõnumeid, vaid on leidnud neile uue rolli, toimunud on kivide tähendusväljade avardamine ja korruga rakenduvad endiste triumfikivide tõlgendamisel mitut diskursust.

Samas uued hundikivid, mis tervitavad huntide tagasitulekut Saksamaale, on omalaadses dialoogis vanadega ja mõjuvad seeläbi dialoogiliste vastumomentidena, mis kommenteerivad ajalooliste kivide sõnumite diskursust. Oletasin ka töö alguses, et vanade monumentide maastikul alleshoidmise põhjus seisneb selles, et neid väärtustatakse vanuse või kunstilise külje tõttu. Enamik ajaloolistest kividest on rohkem kui sada aastat vanad ja paljud neist ka kenad ja huvitavad. Sellele oletusele leidsin kinnitust, kuna mõned koduloolased võivad soovida kive alles hoida väärtuslike artefaktidena, mis säilitavad teateid esiisade hoiakute kohta ja hoiavad paiga juuri.

Huntide agentsus on mõjutanud vanu hundikive otseselt – nende äsjane saabumine vanale kodumaale seadis küsimärgi alla vanade monumentide tõlgendusviisi. Samas on nii huntide tuleku kui ka uue tõlgenduse taustaks bioloogilise mitmekesisuse diskursuse levik. Selle raames võivadki kohalikud hundisõbrad tõlgendada vanu hundikive mineviku hoiatustena.

Tuleviku uuringute seisukohalt on oluline silmas pidada, et bioloogilise mitmekesisuse diskursus pole nii iseenesestmõistetav nagu me praegu kipume arvama. Ajaloolised

monumendid aitavad fookuses hoida küsimust „miks nii läks?“ ja sundida analüüsima ajaloolise diskursuse tekkimise ja kinnistamise põhjuseid. Kui taolist tagasivaadet möödanikule ei tehta, võib juhtuda, et „hüpatakse üle“, minnakse otse kivide uustõlgenduse juurde ehk nende käsitlemisena antimonumentaalsete hoiatuskividena ning endistest triumfikividest tehakse leinamonumendid. See tendents on juba praegu aimatav, kuna tuntuimad viimasele liigiesindajale püstitatud kivid maailmas – nt viimasele jaapani hundile – on just nimelt järelehüüde-monumendid, ja kergelt võib vanu hundikive nendega samas võtmes käsitleda. Edaspidi oleks huvitav jälgida kahe diskursuse dünaamikat Saksamaal hundikivide tõlgenduste kaudu ja uurida, kas elurikkuse diskursus arvestab ka oma kultuuri perifeeriasse tõrjutud diskursuse sõnumitega või jääb see diskussioonist kõrvale. Viimane oleks aga kultuurile ühel või teisel põhjusel vaesustav.

Kasutatud kirjandus

- Adams, Paul C.; Lavrenova, Olga A. 2022. Monuments to Lenin in the post-Soviet cultural landscape. *Social Semiotics*, 32(5), 708–727.
<https://doi.org/10.1080/10350330.2022.2158621>.
- Arbieu, Ugo; Mehring, Marion; Bunnefeld, Nils; Kaczensky, Petra; Reinhardt, Ilka; Ansorge, Hermann; Böhning-Gaese, Katrin; Glikman, Jenny A; Kluth, Gesa; Nowak, Carsten; Müller, Thomas 2019. Attitudes towards returning wolves (*Canis lupus*) in Germany: Exposure, information sources and trust matter. *Biological conservation* 234(6): 202–210.
- Assmann, Aleida 2008. Canon and Archive. Erll, Astrid; Nünning, Ansgar (eds.) *Media and Cultural Memory*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 97–108.
- Beirne, Pierce 2014. Theriocide: Naming animal killing. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy* 3(2): 49-66. doi:10.5204/ijcjsd.v3i2.174.
- Beirne, Pierce 2018. *Murdering Animals: Writings on Theriocide, Homicide and Nonspeciesist Criminology*. Palgrave Studies in Green Criminology. USA: This Palgrave Macmillan.
- Bellentani, Federico 2021. *The Meanings of the Built Environment: A Semiotic and Geographical Approach to Monuments in the Post-Soviet Era*. *Semiotics, Communication and Cognition Volume 24*. Walter de Gruyter GmbH & Co KG.
- Bellentani, Federico; Panico, Mario 2016. The meanings of monuments and memorials: toward a semiotic approach. *Punctum. International journal of semiotics* 2(1): 28-46.
- Bellentani, Federico 2021. Translation and controversial monuments in Tallinn. Lee, Tong King (ed.) *The Routledge Handbook of Translation and the City*. New York, London: Routledge, 205-221.
- Bellentani, Federico; Thibault, Mattia 2024. The Feast with the Statue – Creative, Playful and Innovative Approaches to Controversial Cultural Heritage. *LEXIA* 43: 333–357.
- Frech, Annika; Georgy, Nicola; Sprenger, Jana 2017. *Der Wolf – Ein Wildtier kehrt zurück*. Informationsdienst Naturschutz Niedersachsen 1. Niedersächsischer Landesbetrieb für Wasserwirtschaft, Küsten- und Naturschutz. Niedersachsen.

- Gross, Eva M.; Jayasinghe, N.; Brooks, Ashley; Polet, Gert; Wadhwa, Rohan; Hilderink-Koopmans, Femke 2021. *A Future for All: The Need For Human-Wildlife Coexistence*. WWF, Gland, Switzerland. Allalaetav: https://wwfint.awsassets.panda.org/downloads/a_future_for_all___the_need_for_human_wildlife_coexistence.pdf.
- Jürgens, Uta M.; Grinko, Margarita; Szameitat, Annelie.; Hieber, Lena.; Fischbach, Robert.; Hunziker, Marcel 2023. Managing Wolves is Managing Narratives: Views of Wolves and Nature Shape People’s Proposals for Navigating Human-Wolf Relations. *Human Ecology* 51 (1): 1–23. <https://doi.org/10.1007/s10745-022-00366-w>.
- Jürgens, Uta M.; Hackett, Paul M. V. 2017. The Big Bad Wolf: The Formation of a Stereotype. *Ecopsychology* 9 (1): 33-43. <https://doi.org/10.1089/eco.2016.0037>.
- Jørgensen, Dolly 2018. After None: Memorialising animal species extinction through monuments. Cushing, Nancy; Frawley, Jody (eds.) *Animals Count: How Population Size Matters in Animal-Human Relations*. Routledge Environmental Humanities, 183–199.
- Koselleck, Reinhart 2002. *The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts*. Stanford, CA: Stanford University Press, 285–326.
- Kristeva, Julia 1980. *Desire in Language*. New York: Columbia University Press.
- Krzyżanowska, Natalia 2015. The discourse of counter-monuments: semiotics of material commemoration in contemporary urban spaces. *Social Semiotics* 26(5): 465–485.
- Land, John 2023. Synthesizing collective memory and counter-memory in urban space. *Urban Geography* 44(5): 1011–1020. DOI: 10.1080/02723638.2023.2205261.
- Lotman, Juri 2022. *Mida inimesed õpivad*. Tartu: Ilmamaa
- Masius, Patrick.; Sprenger, Jana 2012. Die Geschichte vom bösen Wolf - Verfolgung, Ausrottung und Wiederkehr. *Natur und Landschaft* 87(1): 11–16.
- Nazaruddin, Muzayin 2023. Contestations of cultural memory at a disaster monument: the case of the Aceh Tsunami Museum in Indonesia. *Social Semiotics* 33(3): 560–579.
- Ripple, William J.; Beschta, Robert L.; Wolf, Christopher; Painter, Luke E.; Wirsing, Aaron J. 2025. The strength of the Yellowstone trophic cascade after wolf reintroduction. *Global*

- Rootsi, Ilmar 2005. *Tuli susi soovikusta*. Tartu.
- Rootsi, Ilmar 2021. *Susi – meie rahvusloom 523 nime*. Tallinn: MTÜ Aasta loom.
- Singer, Peter 2015 [1975]. *Animal Liberation*. New York: Open Road. (avaldatud e-raamatuna).
- Sprenger, Jana 2009. In der Muskauer Heide: Ein Denkmal für den Wolf. Hermann, B.; Stobbe, U. (eds.) *Schauplätze und Themen der Umweltgeschichte*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen 179–189.
- Stevens, Quentin; Franck, Karen A.; Fazakerley, Ruth 2012. Counter-monuments: the antimemorial and the dialogic. *The Journal of Architecture* 17 (6): 951–972. <http://dx.doi.org/10.1080/136023652012746035> 9 972.
- Tarasti, Eero 2015. *Sein und Schein. Explorations in Existential Semiotics*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Tommaso, Milani M.; Richardson, John R. 2023. Discourses of collective remembering: contestation, politics, affect. *Critical Discourse Studies*, 20:5, 459-476. DOI: 10.1080/17405904.2022.2090979.
- Tønnessen, Morten 2015. The Biosemiotic Glossary Project: Agent, Agency. *Biosemiotics* 8: 125–143. DOI 10.1007/s12304-015-9229-0.
- van Dijk, Teun A. 2015. Critical Discourse Analysis. Tannen, Deborah; Hamilton, Heidi E.; Schiffrrin, Deborah (eds.) *The Handbook of Discourse Analysis*. John Wiley & Sons. 466–485. <https://doi.org/10.1002/9781118584194.ch22>.
- Yanow, Dvora 2000. *Conducting Interpretive Policy Analysis. Qualitative Research Method Series 47*. London et al.: Sage Publications. <https://doi.org/10.4135/9781412983747.n2>.

Veebiallikad

- Arusoo, Helen 2022. Kurioosum Saksamaalt – hundivastase kampaania ehmatav bluff. *Looduskalender.ee*. <https://www.looduskalender.ee/n/node/7126>
- Viimati vaadatud 10.04.2025.

Arusoo, Helen 2020. Hundifilm viimast päeva vaadatud. *Looduskalender.ee*.
<https://looduskalender.ee/n/index.php/node/5063>

Viimati vaadatud 17.04.2025.

Die Sagen von Schortens (*s.a.*) – <https://hv-schortens.de/die-sage-von-schortens/> 27.04.2025.
(Schortensi koduloouurijate koduleht)

Das Bärenedenkmal (*s.a.*) 2017: <https://kornisalmke.home.blog/pilgern/baerendenkmal-184/>
06.04.2025.

(mälestusmärk viimasele karule Sachsen-Anhalt Mägdeburgis)

Harms, E.; Schwitters, G. (*s.a.*). *Der Wolfsgalgen*. <https://hv-schortens.de/der-wolfsgalgen/>
27.04.2025.

Klein, Frank 2020. Die Wolfsangel bleibt Identifikationbeszeichnung unseres Heimatortes.
Echta Derminga. <https://echta-derminga.de/?p=7405> 13.04.2025.

Nicholls, Henry 2014. Incredible journey: one wolf's migration across Europe. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/science/animal-magic/2014/aug/08/slavc-wolf-migration-europe> 16.05.2025.

Über den Medvědí Stezka (*s.a.*) 2022 - <https://immer-weiter-raus.de/uber-den-medvedi-stezka-baerensteig/> 06.04.2025. (Mälestusmärk viimasele karule Böömi metsas.)

Freundeskreis Freilebender Wölfe (*s.a.*) – <https://www.freundeskreiswoelfe.de/historische-orte>, 27.04.2025. (hundiga seotud ajalooliste paikade ülevaade Saksamaa hundisõprade ühingu lehel)

DBBW (*s.a.*) – <https://www.dbb-wolf.de/mehr/faq/welchen-gesetzlichen-schutzstatus-hat-der-wolf-in-deutschland-und-in-polen#:~:text=Seit%20der%20Wiedervereinigung%201990%20genie%C3%9Ft,ganzen%20Bundesgebiet%20nur%20dem%20Naturschutzrecht>, 27.04.2025. (Saksamaa Liitvabariigi ametlike dokumentide kodulehekülj teemal „hunt“.)

Wikipedia. *Wolfsstein*. (*s.a.*) – [https://de.wikipedia.org/wiki/Wolfsstein_\(Denkmal\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Wolfsstein_(Denkmal)), 11.01.2025.

WWF 2014. WWF-Umfrage: Mehrheit ist „Pro Wolf“. <https://www.wwf.de/2014/februar/wwf-umfrage-mehrheit-ist-pro-wolf>, 27.04.2025.
(Maailma looduskaitsefondi (WWF) küsitlus „Die Mehrheit ist Pro-Wolf“)

Summary

Wolf stones, their fields of meaning and shifts in meaning

This study demonstrates the coexistence of multiple discourses surrounding human-animal relationships in contemporary Germany using the example of different monuments dedicated to wolves: *wolf stones* (*Wolfssteine*). Two different discourses manifest themselves by interpreting historical wolf stones: one dedicated to biodiversity from contemporary age and the other concerning historical anthropocentric views on human-predator relationship. Historical wolf stones can be seen as representatives of the older discourse, yet there are signs of new interpretations of those stones – as warning stones of speciesism. Although these monuments were originally erected to convey a singular, authoritative narrative, the current interpretative ambiguity reflects the dynamics of cultural memory. This suggests the existence of a transitional phase, which may eventually converge toward a more unified reading of these stones—whether as antimemorial stones or as celebrating the past triumphs. Moreover, as new discourse has settled, the old stones marking the older discourse are still in the landscape, there is a potential for semicrisis.

The semiotic field of the wolf stones has expanded, enabling the coexistence of multiple, even contradictory, discourses in their interpretation. Moreover, newly erected wolf stones—commemorating the return of wolves to Germany—function as dialogical counter-monuments. In their presence and placement, they engage in an implicit dialogue with the historical stones, thereby offering critical commentary on earlier commemorative narratives.

The agency of wolves themselves has exerted a transformative influence on the interpretation of these monuments. Their recent return to former habitats challenges the original semiotic intent of the stones. However, the return itself was possible as biodiversity discourse has settled, bringing along regulations favoring the existence of large predators in landscape. For wolf supporters, these monuments may now serve as cautionary reminders of past persecution.

LISA 1

Intervjuu küsimused

1. Kirjeldage oma kogemusi hundiga või hunditeemaga.
2. Kas teil on tutvusringis hundiga mingil moel seotud inimesi? (Esimese küsimuse vastusest sõltub, kas saab 2. küsimust esitada.)
3. Kuidas kirjeldaksite Saksamaal valitsevaid hoiakuid huntide tagasitulekusse?
4. Kas on mingeid märke, sümboleid, mis inimeste hoiakuid huntide suhtes kajastavad?
5. Mida teate hundikividest, kuidas olete nendega ise kokku puutunud?
6. Kui paljud on Teie hinnangul teadlikud hundikividest Saksamaal. 6a. Aga selles piirkonnas? (et teatud maakondades on püstitatud huntide tagasitulekuks tervitavad kivid ja mujal on vanad hundikivid, mis tähistasid huntidest lahtisaamist)?
7. Millest need kivid teile tänasel päeval kõnelevad? Kas ajas on tähendus muutunud?
8. Kuidas näete nende vanade kivide tulevikku?
9. (Kas on kaalutud kõrvaldamist? Milliseid reaktsioone tekitaks nende eemaldamine? Teil? Saksamaal üldisemalt?)

LISA 2

Intervjuu Saksamaal hundisõprade seltsi Freundeskreis Freilebender Wölfe esindajaga toimus 6. märtsil 2025 kell 18.02-19:42 Zoom-i keskkonnas videokõnena.

Tähistused tekstis:

((...)) – topeltsulgudes on kommentaar, mis puutub intervjuu sõnade arusaadavust või liiga kõrvalekalduva teema lühidat esitamist;

[...] – nurksulgudes on üksteisest ülerääkimise situatsioon - selle jutt, kes räägib vahele;

/.../ usutleja analüüs ja kokkuvõtte olulisest infost intervjuus eesti keeles.

((Kõne algas tervitustega ja küsimusega, et kas me sinatama või teietame, tema pakkus sinatamist.))

(usutleja) Kannst du erklären, wie funktioniert der Freundeskreis freiwilliger Wölfe?

(Ralf) Ich bin der erste Vorsitzender, also der Chef, if Grunde genommen, des Vereines und ich mache alles nur ehrenamtlich, weil bei uns in Deutschland ist das so – entweder du machst da ((arusaamatu 00:26-28)) Geld dafür oder wegen der Gemeinnützigkeit machst du alles ehrenamtlich, dann zahlst du keinen Steuern von den Einnahmen.

Jaa, aber ich habe gesehen, dass ihr hilft ganz viel [- Ja. -die mit von der Wolf betroffen sind oder so - ja]

Nutztierhalter, Nutztierhalter. Bei dem Zaunbau.

Beim Zaunbau, ja.

Genau, das ist alles ehrenamtlich.

Mhm. Und das ist Zaunbau

Für Herdenschutz Massnahme.

Ja genau. Wir haben auch beim Zaunbau was geholfen, aber nicht mit solcher Masstabe die ich sehe... und wie lange habt ihr bei diesem Zaunbau geholfen?

Also wir habern jetzt über 40 km Zaunbau gemacht. Und das geht schon seit vier-fünf Jahren so das so das direkt aktiv machen. Also ich muss hier dazu sagen, das ist überwiegend nur meine Gruppe.

Ahaa.

Die andere machen nur Infostände und ich mache eigentlich alles und habe eine Gruppe hier die wirklich rund um die Uhr, wenn hier wo was is', mit Zäunen wieder

Ahah. Und wie bekommt die, also, diese Nutztierhalter, wie bekommen sie die Hilfe, machen sie eine Applikation oder rufen sie an oder?

Also meistens ist es über Werbung.

Mhm.

Ich sag mal so, wir haben hier einen für Stunden geholfen und er hat () demnächsten () die doch mal die helfen

Ok

Oder aber, jetzt war grade, ich kann dir mal später per e-mail schicken - war so einer Pressebericht beim uns in der Zeitung.

Mhm.

Und dann ging es um Zaunbau, dann hat man gesagt hier, hat man mich angesprochen in wegen Hilfe und sowas und dann kommt über Zeitung, melden sich die Leute auch bei mir und fragen wie wir de helfen können und gucken wir was alles klappt.

Und hilft ihr denn bei dem Bau oder auch mit Geld? Um das Zaun zu..

Beim Geld weniger, also machen wir auch, das wir da unterstützen, aber nur wenn die Leute keine Zuschüsse kriegen, und wir sind ja – und so viel Einnahmen haben wir ja auch nicht, weil wir [Mhm] unabhängig bleiben - nur die Einnahme von ((ei saa täpselt aru ...zu Spenden an den Ständen)) und von unseren Mitglieder die Beiträge. Und dann haben höchstens, dann haben wir, mal gesagt, wir helfen nur wirklich da wo wir es finanziell erlauben können.

Mhm

Weil wir müssen ja da genau sehen – kommen manchmal viele Anfragen, wir können nicht allen Zaun kaufen. Es geht nicht.

Genau. Also ich habe gedacht, ob es mehr Zaun oder.. was... ist das mehr Leute die das wollen oder diejenige, die bilden.

Ja. Also es gibt viele Leute die wollen das - können es finanziell nicht oder BÜROKRATIE ist zu viel.

Ja genau.

Und dann müssen sie Anträge stellen auch für Geld, für Zäune kriegen, weil bei uns wird das staatlich auch gefördert.

Ja.

Ich weiss nicht, wie das bei euch ist – ob das auch staatlich erforderlich ist.

Ja.

Oder die Leute selber bauen?

Ja, bei uns ist es auch staatlich erforderlich, aber wie du gesagt hast, es ist sehr viel Bürokratie. [Ja] Und das ist auch so das wenn es gibt viele Wölfe, zum Beispiel plötzlich viele Wölfe in einer Region, wo es nicht so viel gab vor dieser Zeit, dann kann es sein, das die Zäune nichts bedeuten den Wölfen, die springen über und.. also wir haben diese Standart 1 Meter 20. [Ja] gibt es auch bei euch?

[Ja]

Ein Meter zwanzig - ja?

Flexizäune oder Festzäune?

Beides.

Ja, aber die Flexi-, die Festzäune, die kann man ja auch erhöhen.

Das kann man, aber man, wenn es gibt so viele Kilometer, dann, mhm, die sagen, dass die Wölfe können auch über 150, über 160 gehen und wie lange gehen wir? Wir haben das zugeguckt dass wenn der Wolf hat schon Motivation – der weiß schon, was da drin ist, wir haben nicht nur, also... ich habe gesehen, ihr habt Zaun gemacht [Mmm] wieso hoch ist, ja? [Ja] Ahaa, aber wir haben die Drähte

Die Drähte, mhm

Aber die Wölfe können durch die Drähte gehen, es macht nichts, ein bisschen weh und das macht den Wolf nichts, den Wolf nichts, wenn er schon damit gewöhnt ist oder so also

Vielleicht habt da – ich weiß da nicht, wieviel Strom habt ihr denn drauf.

Also ich glaube das geht nicht.. das ist schon viel aber er denkt es tut wenig Weh und da gibt es sehr gutes Essen. Wir haben das gesehen, dass denn in diesen Regionen, wo der Wolf eigentlich hat viel zum essen, da vielleicht probiert er zum essen, aber da gibt es Regionen, wo gibt es nichts zu essen, dann ist es sehr dringend, der Wolf wird immer wieder kommen und die Nutztierhalter werden immer böser und böser.

Aber das ist aber auch bei uns auch die Nutztierhalter, die gut schützen.

Genau.

Die stehen ja dafür, aber sind trotzdem dagegen, weil es immer zusätzliche Arbeit [Genau] wird. Ich sag wenn man denen vernünftig bezahlen würde, ich glaube die würden eher ruhiger bleiben.

Ja, ich glaube auch, bei uns ist es auch so viel Sorge und... wie habt ihr eure Leute ausgebildet? Deine Gruppe? Um zu helfen?

Meine Gruppe war gar nicht ausgebildet.

Ah ja?

Nein. Man lacht darüber – wie willst du das ausbilden, wie jetzt einmal kommt und hilft nur drei Tage mit.

Ja gut.

Und beim nächsten Mal kann er nicht.

Wir sagen immer ein Grundwissen, das bringen bei denen so ein bisschen bei und ansonsten läuft immer einer mit, und zeigt da das Anbauen, da den Fähen sätzen, wir teilen unsere Leute ein: dreu machen nur die Fähe, drei ziehen die Litze, also die Drähte oder eben Manche machen auch nur den Maschendraht. Läuft man dann auf und macht den fest und [Mm, mhm] und ich glaube, da brauchen wir mit den Festnägeln nicht unbedingt eine Ausbildung.

Mhm.

Wir müssen ja dasein, wir sind froh, dass wir die Freiwilligen haben, die uns am Wochenende helfen, weil alle noch berufstätig sind.

Genau. Und wieviele habt ihr - diese Freiwillige?

In meiner Gruppe habe ich etwas über 20 Leute, aber da habe ich das so gemacht, hier gab es mal eine Infostand, so eine ehrenamt ((ei mõist ühte sõna)Börse. Und da habe ich unser Verein vorgestellt und bei uns – ich wohne ja in Wolfsburg.

Ja, ich hab`s gelesen, das ist ein schöner Namen, das gibt doch

Das ist ein VW-Stadt. [Mhm] Volkswagen

Volkswagen

Und da ist ja VW-Wolfsburg.

OK.

Und der VW Wolfsburg hat viele Fanclubs und die werben ja immer mit den Wolf.

Aaa achso

Und dann haben wir uns auf der Börse mit einen Fanclubs zusammengetan und haben gedacht, wenn wir schon alles für den Wolf sind, egal, wie, dann sollten wir auch den Nutztierhaltern zusammen helfen.

Genau. Und dann das Geld bekommt

Wir kriegen kein Geld dafür

Ja, ich weiss, aber um diese Zäune zu bilden zu helfen

Das bekommt der Nutztierhalter.

Ahah also

Er mus vor, er muss vorher ein Antrag bestellen

Mhm

Also bei der Büro der Antrag ((ei mõista 9:25-28) Und bei uns nennt man das Landwirtschaftkammer [Mhm] oder Landwirtschaftsministerium [Mhm, bei uns auch] und da macht er sein Antrag und [Mhm] entweder kriegt er Zaun oder kriegt ein Teil oder gar nichts [Mhm] und da muss er manches bazahlen auch selber, bei dies zu sagen – ich schütze ja mein Haus und auch ich will mein Auto sicher haben, da mach ich mit der Tiere auch.

Ja, das ist ein grosses Problem bei uns. ((järgneb jutt eesti lambakasvatajatele suunatud teenuste puudulikkusest ja kuidas peaksime ka aitama aiaehitusel).

Man muss auch aufpassen, will einer wirklich die Hilfe oder nutzt er einen nur au., [Mhm] da haben wir ja welche selber gehabt – den haben wir den Zaun gebaut, aber die haben Strom aufgehabt oder sonst was.

Warum sollen sie so tun?

Weil es billiger Hilfskraft da ist, aber von alleine da schaffen sie das nicht [Mhm] und wir haben ja im Sommer, zum Beispiel sie müssen ja ihre Fälder machen [Mhm] im Sommer, Nutztiere müssen sie auflegen, wassern und füttern, dann können sie bei denen noch ihnen Zaun neumachen. Also sorgesagt könnt wir ihnen nicht helfen - wir machen den wolfsicher. Aber danach wurde kein Strom angeklemt, gar nicht. [Mhm, mhm] – darauf muss man dann achten.

Mhm. Und wie gross ist diese Gebiet, wo du hinfährst. Ich meine, ist es 300 km2 ?

Der Radius?

Ja, Radius, genau, das ist das Wort .

Das ist unterschiedlich, wir gucken, wenn ich ein Anruf kriege, mir machen immer so um 100 Kilometer, manchmal hunderfunzig, aber dann ist aber Schluss.

Aber die andere – dann gibt es andere Arbeitsgruppen dann..?

Nicht überall, ganz selten. Also bei mir ist nur eine Gruppe, die auch Zaunbau macht, also wir machen Niedersachsen, Sachsen-Anhalt.

Sachsen-Anhalt – aber das ist doch ganz viel mehr als hundert Kilometer?

Ja, es kommt eher mal an, das sieht so mal so aus, aber geht ja so bis Brandenburg herein.

Genau.

Hundert Kilometer kann ich schnell nur wenn ich auf Autobahn fahre. Da kann ich nach in einer Stunde schon fahren, das geht's ein bisschen mehr, zum Beispiel, hinter Magdeburg, direkt Brandenburg grad' an die Ecke – dann fahre ich einanderthalb Stunden – dann bin ich auch da. [Mhm, mm, mhm] Aber ich muss manchmal auch über Land fahren, und dann brauchst du ja für hundert Kilometer mehr Zeit. Und die Zeit fühlt uns dann.

Aa, du must schnell los? Jah?

Ja

Aber warum? Weil der Wolf ist schon dagewesen?

Weil der Wolf ist dagewesen und dann muss man das bilden – ja?

Zum Beispiel so, oder eben wir wollen fertig werden. Weil [Ja] Guck mal, du hast ja – vielleicht ja heute ist schönes Wetter. Dann sagen die Leute, oh, ich muss nicht arbeiten und dann sagen wir, gut, dann machen wir – fahren dahin und fangen an da zu bauen. Weil manchmal ist es ja so – wir haben ja welche, die sind so – Altenpfleger oder arbeiten bei uns im Werk und haben auch einmal einen Wochenendedienst. Dann hast du auf einmal keine Leute! [Mhm] Deswegen sage ich immer – wenn die Leute da sind, fangen wir an zu bauen ((paar arusaamatut söna)).

Mhm, mhm. Und wird diese Diesel oder Benzin bezahlt?

Ich selber. Ich kriege kein Geld dafür ((läbisegi rääkimine)) Also ich meine das ist kein Geldsache, das ist ja das geht nur auf die Arbeit. Wir fahren mit ihren Auto dahin, aber keine kriegt irgendwie Benzinkosten oder so, das ist alles ehrenamtlich. ((järgneb minutipikkune jutt vabatahtlike töö detailidest - raha jagamise raskustest))

Mhm. Aber wie motivierst du die Leute zurückzukommen und nochmal was machen und werden die nicht müde? Oder gibt es

Auch, aber bei uns ist das Schöne, was ich immer so mache, ich bin mehr für die lustige Art, die lockere und es gibt immer zum trinken und zum essen – es ist alles umsonst.

Aa, wer bezahlt das?

Der Nutztierhalter, Nur für essen und trinken muss er spendieren.

Ok, das habe ich gedacht.

Ja, und dann sitzen wir draussen schön gemütlich zusammen und Spass und Freude.

Mhm.

Und das macht, ich glaube das lohnt mehr wie Geld, wenn man so vernünftig dann noch abends zusammensitzt.

Ja genau. Und wo übernachtet ihr dann?

Die meisten fahren wir dann wieder nach Hause, aber wir haben ja auch manchmal welche, die sagen, wir könnten ja gerne zelten und wir haben ja auch welche, die haben so einen grosse Bauernhof da sind da Zimmer zu Verfügung stellen und dann nimmt man die Matraze und schläft auf der Matraze aber das braucht bis jetzt niemand weil man immer noch die Strecken so gemacht hat, das abends noch nach Hause kann.

Ok, ok. Also das alles ist so sehr interessant ja. Also wir in Estland sind in einer anderen Stelle, kann man so sagen. Das war 2018, wir haben Wolf als Nationaltier gewählt.

Ich habe Münzen aus Estland, das ist der Wolf dran.

Ahah. Hast du das bekommen, wo hast du das bekommen?

Da war jemand, der hat Estland besucht, der hat mir das mit, 2-Euro Stück.

Ja, genau, 2-Euro. Ich habe das auch – sehr viele gekauft.

Ja.

Und wir haben das auch gemacht, weil 2011 und 2010 einige Leute waren zu böse auf die Wolf und haben angefangen zu sprechen, als ob der Wolf böse sei.

Gehetzt?

Ja. Aber in alten estnischen Geschichten und Sagen ist der Wolf immer

Immer böse?

Nein. Nicht in Estland. Das ist ungefähr 90 Prozent, was geschrieben ist über ihn – ist positiv, wie ein König im Wald.

Ja. Das ist bei uns umgekehrt.

Ja, und wir wollten das nicht verlieren sozusagen es sind ja die ältere Leute gewesen, die das so schön gesprochen haben – über alle Tiere. Und in alten mm...

Erzählungen?

Ja... sagen sie, da gibt es ((22:50 - 23:14 otsime sõna kodukäijale läbi inglise keele)).

Geisterjäger?

Vielleicht. Die Wölfe verteidigen Menschen gegenüber die bösen Geister. Mhm. ((järgneb eesti rahvussümbolite tutvustus kuni 25:00, nende valimist ja miks hunt valiti laiemal grupi poolt kui terioloogid rahvusloomaks)) aber zur Zeit haben wir doch Probleme, weil wir haben viel mehr Wölfe und zu wenig Reh. Wir haben die Leute, die viel Land besitzen [Ja] und viel Wald besitzen, die haben

sehr zu viele Rechte zu sagen, wieviele Reh da sein soll, damit die nicht auffressen diese neue Bäume und dieses Thema verursacht sehr viele Spannungen jetzt in Estland.

Ja. Und das ist so - je mehr sie von dem Wild abschiessen, dann haben die Wölfe wieder nix, aber du hast auch diese Konkurrenz zwischen dem Jäger, der die Rehe schießt, oder Hirsche oder auch Elche, weil der nicht ja will, das der Wolf sie frisst.

Genau, ja weil ((segane koht, mölemad rägivad peale ning edasi kuni 26:39 selgitab Ralf, mis ja kes on Hobbyjäger ja Berufsjäger.)

Also die Hobbyjäger machen die grössten Probleme.

Ja, die Hobbyjäger, es gibt die 11 000 in Estland. Aber die sind mit uns am diesen Runden Tisch, obwohl es gibt sehr komische und böse Jäger, es gibt auch ganz normale Jäger, sehr gute Jäger, und wir müssen diese Kommunikation haben und in Estland ist es der Jagd ist erlaubt.

Ja.

Und die Leute, die Nutztierhalter haben immer gesagt, dass es beruhigt se mehr, wenn es gibt den Jagd. ((segane koht)) Und das ist immer da gewesen so, so es funktioniert bei uns, aber ich weiss, das in Deutschland die Freunde der Wölfe sind gegen Jagd.

Ja. Ganz viele und richtig radikal. Ich zum Beispiel habe nix gegen Jäger, wenn einer vernünftig jagd, und sagen mal, nicht einfach drauf halten, weil wir müssen uns davon nicht wirklich davon mehr ernähren.

Genau.

So ich finde das nicht gut, wenn in einem Revier zum Beispiel - ich habe das ja hier auch um die Ecke – dreizig Rehe waren, da werden auch die 30 abgeschossen! Da wird kein übergelassen für einen Wolf, bei uns nennt man das „Drückjagd“, und da wird man in Vorfeld schon gesagt, so und so Rehe muss man dann erschiessen.

Aha, das ist bei Euch auch Druckjagd?

Ja, Drückjagd. Oder „Treibjagd“. Da werden ja Leute ausgetrieben, die sollen ja die.. in Richtung Jäger treiben. Und dann sitzen die da und..((28:46 – 30:04 Ralf selgitab veidi lähemalt, kuidas jaht käib Saksamaal ja kuidas käib populatsiooni arutamine Saksamaal – muretseb, et loetakse ühte looma mitu korda, kuna loomad ületavad piire, nii metskitsede puhul kui hundi puhul, tõi näite hundikarjast, keda üks jahimees arvas 35 pealiseks karjaks, aga luges samu hunte mitu korda rajakaamerast ja ei lasknud ka end parandada, nõudis oma õigust taga)

Wir haben ja zur zeit 35 Rudeln. ((30:05 jutt sellest, kuidas eestis kaelustatud huntide kaudu teada saadi, et eesti huntide territooriumivajadus on 1000 ruutkilomeetrit- quadratenkilometer)

Mhm. Wir haben ja bei uns gute 200 Rudeln .

Ja, ich weiss! Bei euch ist es plötzlich so gross geworden.

Ja, aber die haben ja Manche Ecken ((paar sõna ei saa aru)) Sachsen-Anhalt, Brandenburg, Nieder-Sachsen – da hast du viele, aber im Süden ist kaum was.

In Baden-Württemberg gibt es, glaube ich, gibt es noch nicht, neh?

Oder ein oder zwei, also Reviere, aber noch keine Rudeln.

Aber da gibt es nicht Orte wo Wolf leben könnte, oder?

Da gibte es ja Ort. Die brauchen ja nicht viel. Habe ich festgestellt, nur Rückzugsgebiet, wo sie ihre Ruhe haben, da gibt es da auch.

Aber gibt es da zum Essen?

Ja, das gibt es genug. Rehböcke, Hirsche, dann Wildgeweih. Haasen. ((Ralf selgitab jälle, et jäneseid on vähe, kuna kõik jahimehed lasevad kohe kõik tühjaks. Ähvardab ka metskitsede puhul tühjaks küttime.- Weil da guckt da ja keine und richtig zählt)).

Soll ich jetzt etwas über diese Freundeskreis wissen, was ich habe noch nicht gefragt?

Ich kann ja mal so anfangen: bei uns wir haben uns 2004 gegründet als die Wölfe zu Lausitz zum ersten Mal wieder aufgetaucht sind. Dann hiessen wir der Freundeskreis der Wölfe in der Lausitz. Und dann haben sich die Wölfe immer mehr verbreitet und dann haben wir uns 2008 erst umbenamt „der Freundeskreis freilebender Wölfe“

Warum „freilebender“?

Weil es gibt ja welche im Gehege, im Zoos und sowas. Wir haben ja auch Leute, die für Wölfe in den Zoos zuständig sind. Weil früher gab es ja keine draussen.

Ja, genau. ((järgneb lühike mõttevahetust huntide sotsialiseerimise praktikast))

Darf ich jetzt mal ein Paar Fragenstellen über diese Steine?

Ja.

Das ist sehr interssant für uns weil wir haben geguckt, wie man die Wölfe zurück nimmt. Und es gibt auch so ein Wolfsstein zum Beispiel in Finland, aber in Estland nicht. Kannst du mir bitte sagen, wie bist du eigentlich zu diesem Wolfthema gekommen?

Also bei mir war das so, ich bin als kleine Junge, erst 10-11 Jahren (ich bin jetzt 58) war ich zum Naturschutz gebracht. Und ich habe mich als Kind immer so für Wölfe interessiert und es ging aber los bei mir – ich habe Vogelschutz gemacht – Ornitologie. Und wir haben ja seit über 40 Jahre so eine Arbeitsgemeinschaft, aber nur ornitologische. Und dann ging das im Jahre 2004-2005 hatten wir hier ein Paar Wölfe durchlaufen und hies es von der Jägerschaft und von unsere AG aus, warum willst du dich nicht um die Wölfe kümmern, habe ich gesagt, kann ich machen. Und dann man mich angemeldet in der Lausitz, dann sollte ich Ritzgutachten machen und dann ging es und jetzt mache ich immer mehr Wölfe.

Ok. Also, hast du Vogel vergessen?

Nein, mache ich immer noch. Wir haben in einem Bereich über 500 Nistkästen. Ich mache auch Monitoring.

Das heisst es in deinem Freundeskreis und in deiner Familie hast sehr viele Leute, die Wolf lieben?

Ja, aber ich lasse die selber entdecken, die sind ja in ganz vierschiedenen Zeit aufgewachsen. Meine kleinste hat ja mit 2 Jahren schon erste Rudel gesehen.

Wie ist es möglich? Wo?

Wir laufen ja immer die Strecken und wir waren in Wolfsrevier spazierengegangen und ich habe ihm dann Fussdritt ((?)) gezeigt und eine ((?)) Und zufällig stand da das Rudel mit 7 Wölfen bei uns so 50 Meter auf dem Weg. Das passiert hier öfters, diese Zufallsbegegnung.

Sieht man weit auf der Landschaft? Ich meine, in Estland ist alles platt und viel Wald dabei.

Das haben wir auch, aber du gehst ja bei Monitoring die alle Wege ab. Und ich mach immer meine gleiche Wege, wo ich weiss, wo ich die eventuell sehen kann. Mal klappt es, mal klappt es nicht.

Und wie lange ist die Strecke?

Also ich mache manchmal 10, manchmal 20 kilometer, immer alles zu Fuss. ((räägib põhjalikult, milline monitooring ootab teda tuleval nädalavahetusel, neil on andmeid rajakaameratest, et on uusi hunte piirkonda juurde tulnud – kuni 39:40))

Wie gross ist der Gebiet des Wolfrudels in Deutschland?

So 250 Quadratkilometer. Je mehr Beute du hast, desto kleiner sind die Reviere. ((Jutt läheb edasi kuni 41:29 Eesti suurematest hundireviiridest, Ralf lisab, et uus asi on ka see, et nt metssiga teeb juba kolm pesakonda aastas neil – et enne pole nii olnud.))

Aber kennst du auch selber Leute, die Nutztiere haben?

Ja. Meine Schwiegeeltern – sie sind ja beide gestorben – hatten ja einen Bauernhof. Hatten Nutztiere und so was und man wächst ja dann damit auch so ein bisschen auf. Die hatten Rinder, die hatten Schafe, aber auch Schweine und die hatten die gleichen Probleme mit Fuchs und Mara ((?)).

Ahah?

Und da kam der Wolf dazu – das war nicht so... aber das war immer mehr Ostzeiten – DDR. Da waren die anders aufgewachsen, die müssten so-wie-so etwas tun, sie haben ja immer gedacht, wie können wir sie abtreiben, ihre Armut wahr davon abhängig, aber heute ist es ja nicht mehr so.

Nicht mehr, aber ((selgitan Ralfile, et ka Nõukogude eestis oli kampaania huntide hävitamiseks – kuni 43:00)).

Das war Konkurrenzdenken.

Ja, und das nehmen-nehmen. Aber was würdest du sagen, was denken die Leute in Deutschland jetzt über den Wolf? Ist es polarisiert oder nicht polarisiert?

Das ist alles Politik. Die wollen unbedingt, das er jetzt bejagd wird, weil wir haben ja viele Politiker, die auch Jäger sind oder die sie Jagdlobby unterstützen. Da sind viele hohe Herren, die lieber zu Jagd gehen und.. die Bürger sind über 80 Prozent für den Wolf. Nur diese 20 Prozent – diese Nutztierhalter, Landwirte – die sind eigentlich dagegen, wir haben ja viele Nutztierhalter und auch Jäger, die sind für den Wolf, aber die trauen das nicht zu sich sagen weil sie dann von den eigenen Leuten werden wider noch attackiert.

Ja, klar. Bei uns ist es so, das der Jagd der Wölfe meint nicht gegen den Wolf zu sein, weil wir haben nur die Zahl der Wölfe festgemacht, was in Estland hereinpasst und damit die Nutztierhalter so böse werden – weil wir haben ja so viele Wölfe, die in Medien das Image zerstören, deswegen wir müssen den Jagd erlauben. Aber klar, wir wollen nicht zu viele Wölfe jagen. Also nochmals – in Estland die Jagd zu haben bedeutet nicht, das man gegen den Wolf ist – ich glaube, es ist verschieden von Deutschland?

Ja. Wir haben ja Jäger die fragen, darf ich ja bei Ihnen eintreten? Und dann sage ich, ja, warum nicht? Aber sie sagen – es soll kein andere wissen!

Ok. Aber was bedeutet das eigentlich, das die Jäger sind gegen den Wolf?

Das bedeutet nur, das sie suchen was zum schiessen.

Ok.

((Ralf seletab, et nendel maksab jahipidamine paljuraha, näiteks mufloni eest pead maksma, kui tahad lasta – see on raha asi: kuni 46:36, see on Rootsis ka.))

Das ist nicht gut.

Ne. Man soll nicht mit Wolf Geld verdienen.

Aber das machen die. ((Intervjueerija selgitab Ralfi, kuidas meil salaküttimine toimib ja kui suur on hundikari Saksamaal ja Eestimaal ja kuidas jaht toimub ja ta küsib, kas on Eestis ametlikku hundisõprade organisatsiooni, mida me teeme. Ralf küsib, kas eestlased ka infostendide tööd teevad, saab öeldud, et koolis õpetatakse hunti kui loomulikke osa metsast, mingit eraldi teemat sellest tegema ei pea ja et metsloomadega ettevaatuse teemat käsitletakse reeglina koos kõigi loomadega, nt põdra, karu, hundiga koos. Räägib, et nad käivad infotahvlitega koolides hundielu tutvustamas, küsib, kas teil ka. Ralf uurib lisaks, et kui on jahiluba antud kindlale piirkonnale, aga kui sellega ollakse rahul, et kuidas seda mitte lõhkuda siis?))

Also bei uns muss man dass machen, viel in den Schulen da ist es nicht viel über den Wolf, und dann laufen meisten die Jäger dahin ((in die Schule)) und sie sagen etwas Negative und dann unser Stand – habe kein angst! lohnt gar nix und dann müssen wir wieder hin und „ausbügeln“ und dann haben wir Probleme, das sie glauben uns das so mal nicht!

Ja genau.

Das ist immer so ein Beispiel da wurde ja auch ein Wolf und man musste nicht, warum der Wolf da gewesen ist aber das es gibt im Jahr halt 20 000 Hundebisse, wo Kinder auch angefallen werden von Hunden, dann ist es egal, ob das normal ist. Wenn aber da ein Wolf dalang läuft, dann wird gleich Panik gemacht.

Ja, genau. Aber uns hilfg in Estland eine gute Sache, das alle mögen in Estland den Bären. Und alle denken, das er so sehr hübsch ist und ein gutes Tier. Zum Beispiel, die Leute nehmen diese kleinen Bären manchmal nach Hause zum aufbrigen. Aber das ist ver-bo-ten! Aber die machen es doch. Dann gehen zwei Jahren vorbei und dann müssen die Leute aus dem Amt wiederfür das Tier einen Platz finden, weil er wird gross. Aber zwei Jahren lang - als der Bären noch klein ist – kommen Youtube videos. Aber dann können wir sagen –habe keine Angst vor dem Wolf wenn du es nicht füt den Bären hast, warum für den Wolf?? Es geht überhaupt nicht. Aber wir müssen auch die ganze Zeit „Krieg“ führen. In Finland gibt es auch so ein Bus, der Kinder zu Schule bringt, weil der Wolf so „erfrüchtlich“ ist.

Angbelich

Ja angeblich agressiiv. Es ist komisch.

Gibt es nach deiner Meinung andere Symbole oder irgendwelche Zeichen in Deutschland, die ausdrücken diese Meinung was man denkt – zum Beispiel von den Jägern? Weil ich glaube die Wolfssteine sind ja alte Steine? Aber machen die Jäger irgendwelche Symbole oder Zeichen?

Die Wolfsangel.

Was ist das?

Kennst du nicht Wolfsangel? Da hingt man Futter dran und dann will der Wolf herein springen und dann ist da so ein scharfe Haken unten dran, der will dann heranspringen und will das Fleisch fressen und der Haken bohrt sich in der Kehle.

Fui!

Und viele Städte oder auch Jägergruppen die haben immer diese Wolfsankel in ihrem Wappen

lii! Aber das sind alte Sachen, ja?

Ja, das ist alt, aber soll eingeblich auch noch benutzt werden.

Oh, nein, das ist doch verboten. Ja die machen ja weil verbotenes, oder mit dem Schlagfall. Wir haben Wölfe, die haben nur drei Beine! Wider war er zwar erschossen, aber wenn wir an Bein anschissen, dan kann der Wolf sich noch fortbewegen, manchmal kilometerweiter, da kann ma nie finden, wo die Stelle war, wo das passiert ist. Und so machen sie das auch mit dem komischen Haken.

Würdest du sagen, das es gibt die Jäger, die wirklich den Wolf hassen in Deutschland?

Ja. Und gerade wie es bei uns geht – um diese Jagd wo sie Geld verdienen können.

Ich habe gedacht, das bei Euch kann man nur die Problemtiere erschiessen.

Ja, Wölfe in generell gar nicht, und die, die ein Problem machen, dann sind wir als Verein, wir haben schon 14 Klagen gehabt und alle 14 Klagen haben wir gewonnen, weil die nehmen immer die verkehrten Wölfe weg, das bringt uns ja auch nichts, wenn man ihren eigenen Wolf verschießt. Dan

wird es zum Beispiel gesagt, da war ein Wolf in der Nutztierherde drin, die garnicht vernünftig verschützt wurde und dann heisst es schisst bei irgendeinen ab. ((?? Kuni 1:7:40))

Aber einige Jäger sind denn gegen den Wolf, sie wollen das weg?

Genau. Ihrer Meinung nach gibt es Rehe weniger schiessen. Es ist ja auch so bei uns: früher war das so – der Jäger hat gesagt, ich gehe um 6 Uhr aus, ich will jetzt ein Reh schiessen und bin um 7 Uhr wieder zu Hause. Die Wölfe bringen ja ein bisschen Fluktuation herein, die Rehe halten sich immer woanders auf, weil die Wölfe sich bewegen, deshalb wegen, das Wild auch. Jetzt muss der Jäger aber sein Jagd auch noch umstellen, feindlich. Und das will er nicht, das wird unangenehm sein. Er will da nicht Stundenlang sitzen.

Ich habe auch gehört, das es gibt so ein Wolfmahnfeuer?

Genau, das sind Jäger und Landwirte – die meisten Landwirte sind ja auch die Jäger, und die Landwirte haben bei uns ja auch Wald oder Kornfelder am Waldrand. Und ide wollten diese Flächen verpachten, also damit Geld verdienen, damit sich da ein Hobbyjäger hinsitzen kann, der bezahlt das er da jagen kann.

Has du irgendwelche Mahnfeuer gesehen, ist das eine seriöse Problem – können sie durch dieses Feuer ihre Meinung verbreiten?

Ja, das könnten sie.

Haben sie das gemacht?

Ja, haben sie. Grade hier bei uns, durch diese Medie haben wir leider das Problem, wenn wir als Wolffreunde ein Mahnfeuer machen würden, dann kommt dreissig Leute, aber bei den Gegner kommen gleich drei-vier hundert. Aber die machen es halt wie ein Fest – mit Bratwurstverkauf. Da sind Bauer und sind Jäger und die haben ihre grosse Truppe hinterher.

((lisaks räägib Ralf kõrvalepõiken Saksamaa ühinemise aegadest, kuidas tema ämm-äi pidid loomi ära andma, et metsloomadele ruumi jääks rohkem.))

Hast du selber die Wolfssteine gesehen?

Gesehen hatte ich schon einmail in Wald, aber es ging ja darum, die waren ja richtig zubewachsen. Man hat da kaum was gesehen. Und da kann nicht einamal zu, das war so eine Förderverein. Und der ein hat mich gefragt: soll man diese Steine erhalten? Und dann habe ich ihnen gesagt, es wäre ja schön, wenn man die ja erhalten, die sind ja auch Erinnerungen an früheren Zeiten. Wir müssen ja uns darum kümmern. Weil, zum Beispiel, es gibt ja auch diese Kriegsgräber, die werden ja auch erhalten. Warum soll man das nicht machen bei den Wolfssteine? Auch wenn die negativ war, weil sie um Abschüsse ging, aber ich finde es trotzdem, es war alten Zeiten und für mich das ist Erinnerung. Zwei hundert Jahre zurück war es – oh, gut, wir haben die Wölfe weggetrieben, aber jetzt ist es... hat es sich geändert? Alte Erinnerungen.

Genau.

Und solche sollte man halten.

Und hast du auch gesehen diesen neuen Stein „Willkommen Wölfe“?

Nein, habe ich nicht.

Aber hast das Photo von denen gesehen?

Ja, ja. ((juttu tuleb 89-aastasest hundisõbrast Jens Hennings, kes on hundikive pildistanud, aga kes olla nüüd väga eakas ja kellega rääkida hästi ei õnnestu vanaduse tõttu, tema on „ein Mitgründer des Freundeskreis“)).

Ich habe entdeckt, das auf eure Homepage gibt es das beste Übersicht der Steine. Es ist sehr interessant für uns. Was denkst du, gibt es mehr Steine ausser denen irgendwo noch?

Jens hat auch vieles übernommen, was war vor ihn da. ((See tähendab, et Jens Hennings pole kõiki fotosid teinud.))

Ich habe vor 3 Jahren einen der Steine selber gesehen – dieser Stein am Vierkampf beim Brockenlande, wo am 2009 ist der Wolfskopf gereinigt und ich habe heute auf eurer Seite gelesen, das Freundeskreis hat es gereinigt!

Ja. Aber Freundeskreis hat es nicht angesetzt, sondern eben auch gesagt, warum macht man das nicht wieder schön!

Es war ein Stein, man konnte auch sehen, das es stand schon irgendwas drauf.

Ah!

Aber das war ja alles zugewachsen. War Dreck und dann musste man ja auch ein bisschen reinigen und wieder ein bisschen aufhübschen. Und von einem Steinmetz wurde das bearbeitet, noch mal alles neu gemacht.

Was denkst du, kennen viele Leute in Deutschland diese Steine oder nicht?

Ich würde sagen, nur Fans oder zufällig. Oder wenn du spazierengehst siehst du also es gibt zum Beispiel ein Gedenkstein, wo das letzte Berghuhn (teder) erschossen wurde. 1865 hat so ein Jäger das letzte Berghuhn erschossen. Also ich weiss, das also viele Tiere ausgestorben sind durch die Jagd.

Ist das jetzt wie eine Drohung – so muss man nicht tun?

Ja, genau.

Meinst du, das die Bedeutung dieser Steine hat sich verändert?

Ja. Für uns hat die Bedeutung nicht geändert in dem Sinn, das sind wir Antiquitäten. Für uns hat vieles geändert, was viele noch nicht ERNST ((rõhutab)) nehmen. Das letzte Wolf geschossen, der letzte Birkhuhn geschossen, der letzte Seeadler geschossen - was du hörst, es wurde von Menschen verursacht. Und das ist immer wo man sagen kann- das ist ein Beispiel. Weil sonst hätten wir gar keine (hoiatu plus tõend!!) Nachweise für spätere Zeiten für späteren Generationen.

((edasi räägime Jana Sprengerist ja teistest hundisõprade ühendusest, et näiteks Wolfchutz Deutschland on küllaltki radikaalne ühendus. Siis intervjuu lõppeb)).

Intervjuu lindistus koduloouurijate seltsi Heimatverein Schortensi esindajaga toimus 7. märtsil 2025 kell 20:32-20:58. Sama päeva lõunal oli lepitud kokku õhtune telefonikõne ja tingimused. Kommentaar: intervjuueeritaval on komme lausete keskel osa sõnu „ära süüa“ või veidi puterdada sõna valikuga, nõnda et vahepeal on raske aru saada sõnadest, mis pole aga enamasti probleem, kuna olulist mõtet väljendab ta ka teistkordselt.

Tähistused tekstis:

((...)) – topeltsulgudes on kommentaar, mis puutub intervjuu sõnade arusaadavust või liiga kõrvalekalduva teema lühidat esitamist;

[...] – nurksulgudes on üksteisest ülerääkimise situatsioon - selle jutt, kes räägib vahele;

Sie sind der Vorsitzender der Heimatverein Schortens?

Ja.

Ich bin Helen Arusoo und ich rufe sie an aus Estland, weil ich würde gerne über alte Denkmale ein bisschen sprechen. Zur Zeit schreibe ich eine These über Wolfssteine und andere alte Merkmale, neue und alte und ich würde gerne, ja, über den Wolfsstein ((in Schortens)) sprechen, ich habe diesen Ort besucht am 2023 und habe alles umgesehen und gesehen das ist so sehr schön gepflegt und sieht gut aus und ich glaube, es ist eure Gemeinde, der Heimatverein, der kümmert sich um diesen Gedenkmal.

Ja ((ei saa aru))... der sechste Wolfsgalgen schon, das ist der sechste Wolfsgalgen schon. Der Wolf wurde in der Nacht von 21. November 1738 erschossen, eh? Oder kann ich machmal Ihnen zumailen den Bericht über Wolfsgalgen?

Ja, das wäre sehr schön. ((6 sekundi jooksul paneme e-maili aadressi paika))

Damals also 1738 war der letzte Wolf erschossen, nicht. Anton Richter, der Vater war ja Jäger der in der Nähe wohnte und damals hatten ja Leute sehr wenig Geld und nur wenig Tiere und wenn es ein

Wolf einen Schaf da getötet hat, hätten sie nix mehr zu essen und es war wichtig, das man sich von dem Wolf geschützt hat, nicht? [Genau] Die Leute waren froh, das die Wolf erschossen war. Und da habe ich ja wieder, ich könnte Ihnen einiges schicken, viel ist geschrieben worden und könnten in Ruhe nachlesen, nicht?

Ja, genau. Ich glaube, ich habe ein Paar die Sachen durch gelesen oder gefunden und dass ist sehr ..ja ich bin begeistert gewesen weil das ist ja

Es war ja hier...((ei saa aru - ilmselt oli jutt mingitest artiklitest)) haben sie das gefunden?

Ich glaube...vielleicht aber für Sicherheit Sie könnten auch mir etwas schicken?

Oder ((ei mõista)) im Heimatverein stehen, „die Sagen von Schortens“ [Aa], das hat ehemaliger Vorsitzender... wurde 1998 Wolfsgalgen da hingeweiht ((vihjab artiklile, mis uue ehk kuuenda hundivõlla püsitamise sündmusi kirjeldab)).

Diesen Bericht habe ich gesehen.

Ja ,das habe ich gerade Ihnen gesagt ((järgneb pool arusaamatut lauset))

Und was denken Sie, wann ist das nächste Mal, wenn man den Galgen wechseln muss?

Ja ((paar arusaamatut üleminekusõna)) wenn es moos werden, der Eiche ist gesund, ich glaube zehn Jahre wird er noch legen, bevor ein neuer wird aufgestellt werden.

Ja, das verstehe ich. Aber was würden Sie sagen, hat die Bedeutung des Steins oder der Galgen irgendwie geändert oder nicht?

Wir müssen sehr vorsichtig sein, wir haben viele Wölfe jetzt in Deutschland. An der Küste, wo wir die viele Schafe haben – oben auf dem Deich ((järgneb täpsustus, millest ei saa aru)) und sind sie die Wölfe sind bis her hoch oben und sie töten auch Schafe und deshalb ist der Wolf halt nicht gerne gesehen.. und wenn der Wolf jetzt Kühe und Schafe tötet ((järgneb paar segast sõna)) - das man den abschiessen darf [Mhm], deswegen können wir gar nicht so Stolz sein, das wir wir den Wolfgalgen haben, wir brauchen sehr vorsichtig, weil die Bauer, die wollen, dass der Wolf hier verschwindet oder getötet werden. Und die Naturschützer, die wollen es nicht, sie wollen das er so stark vermehrt, dass wird Gefahr an die Weidetiere, nicht? De-de einer tötet den Wolf, anderer schützt den Wolf, nicht? Zwei Partien, eh, im Augenblick.

Ja. In Estland ist das so, dass wir haben den Wolf immer gehabt, aber wir haben auch den Jagd gehabt. Jagd ist nicht ((järgneb vahelerääkimine, millest ei saa))

Da gibt es ja die Genehmigung von dem Ministerium, den Wolf, der Tiere gerissen hat und getötet hat, gibt diese Genehmigung, den Wolf abzuschliessen. Die Naturschützer gehen zu Gericht, die Genehmigung wird aufgehoben im Augenblick - eine schwierige Situation, nicht? [Ja, genau] Die Wölfe haben sich so stark vermehrt, müssen abgeschossen werden, aber die Naturschützer sagen: nein, der Wolf muss so stark geschützt werden, nicht?

Ja-ja.

((7:20 arusaamatu lause: Wir wollen im Augenblick wenige den Wolf zeigen???)

Ja. Und bei uns ist es so, dass wir haben auch einige solche Naturschützer, die wollen null Jacht haben, null Jagd haben. Aber trotzdem die meisten Leute verstehen, das der Jagd der Wölfe muss sein, damit alle ruhig bleiben und der Wolf sich nicht so viel vermehrt.

Im Augenblick hier - noch nicht so entschieden. Richter - die geben den Naturschützern Recht – der Wolf muss geschützt bleiben, aber die Politiker sagen, wir müssen doch einige Wölfe zum Abschuss freigeben. [Mhm]. Im Augenblick noch nicht entschieden, entweder, mit dem Wolfsgalgen wir zurückreisen ((?)) und wird nicht sagen, wo der letzte Wolf wurde erschossen – es kommt nicht gut an.

Ahah-ahah. Aber...was denken die Naturleute über diesen Wolfstein? Haben sie etwas gesagt oder was?

((tekkis üksteise peale rääkimine, see kostus telefonis mürana, rääkijaid jäid korraks vait))

Hallo?

Sind sie da?

Ja, ich bin hier.

Es „tutst“ immer so ((kommenteerib telefoniühendust, kust kostvat tuutumist))

Ja, es ist komisch, ja.

Im Augenblick.. wir, wir wollen ja nicht Parteien eingreifen – sein für den Abschuss oder gegen den Abschuss. ((järgneb paar arusaamatut sõna)).

Aber ja, das ist ja so, das zum Beispiel der Freundeskreis freilebender Wölfe in Deutschland – kennen Sie das?

Nein, kenne ich nicht.

Aa, ok. Aber die haben auch solche Wolfsteine und kümmern sich darum. Und das sind auch zum Beispiel in Schleswig-Holstein für den letzten Wolf und die sind auch solche schöne Denkmale von den alten Zeiten. Also die sind nicht so, die denken nicht so das das die Denkmale irgendwie verboten sind oder so was.

Eee, mmm. Im Augenblick wird es entschieden, weder der Wolf für Abschuss freigegeben wird und...(mõned sõnad läbisegi), muss erst entschieden werden, nicht. Hier ist der Wolf ein Gefahr für einige Tiere, nicht.

Also Sie würden beschreiben das man in Schortens dann. Was denkt man über den Wolf in Schortens oder Jever – wie heisst das?

Jaa, jaa. Der Wolf, Wolfsgalgen ist Schortens, ja. Aber hier wurde ja ein gezweifelt, das hier der Wolf überhaupt abgeschossen worden ist. Aber es gibt ja Dokumente, das hier dieser Anton Richter, der den Wolf erschossen hat, hat ja sogar von Hochherzog vier vier Mark gekriegt als Belohnung. Und da gibt es eine Urkunde darüber, nicht, besteht ja im Bericht drin, nicht?

Genau.

Also deswegen wurde schon verspottet der Hund.. Hund ((11:02-11:10 - arusaamatu tekst)), das es kein Wolf gewesen, sondern ein Schäferhund gewesen sei, aber das kann ja nicht sein - der ja der Grossherzog vier Mark für den Schäferhund bezahlen wäre, so, deshalb muss es ein Wolf gewesen sein. (11:23 arusaamatu) Die, die haben, meinen Schäferhund (11:27 arusaamatu) geschossen worden und dir sagen, es (11:30 arusaamatu) war ein Wolf gewesen sein. Die Hunde Aufhänger

Ja, und ja und gibt es irgendwie mehr alte Merkmale bei euch?

Mmm Merkmale oder Denkmale?

Denkmale, Entschuldigung. Denkmale.

Wir haben einiges hier. Wir haben Ausgrabungen in Schortens, hier sind ja Baugebiete und sind ja Ausgrabungen, viele Sachen gefunden. ((alates 12:15- 12:49...palju kohanimeseid ja kirjeldusi, millest veidi raske aru saada, kui pole nime kirjapilti näinud, jutt ka ühest *Denkstein*´ist kahele vennale, kes üksteist ära tapsid)).

Man hat ganz lange in diesem Gebiet gelebt, gewohnt?

Ja, die Leute wohnen schon von lange hier, 1153 ist der Stefankirche gebaut worden. ((järgneb jutt paarist vanast kohalikust ehitusest)).

Ich frage ja über dieses Thema eine Frage, das – haben Sie selber irgendwelche Begegnung mit Wolf gehabt oder nicht?

Habe ich nie, nicht.

Es sind nur die Schafhalter?

Ja, es gibt im der Zeitung, im Sommer vor allen Dingen und Frühjahr, wenn die Schafe wieder draussen auf dem Deich sind. Wenn der Wolf Küh oder einen Schaf tötet, dann kommt er wieder in die Zeitung. Der tötet und muss abgeschossen werden aber in kurzer Zeit tötet er wieder und der Hass auf den Wolf vergrößert. Die Tiere ja im Draussen und im Frühjahr in Sommer herein es kommt ja vor die Tiere tötet da kommt ja wieder in die Zeitung und dann kommt die Diskussion – wieder der Wolf muss weg!

Ja-ja. Herum Deich kann ma ja nicht Zaun bauen.

Da gibt es Zaun drum. Da sind mehrere hundert Schafe drin, der Zaun ist hoch aber Der Wolf springt ja drüber.

Mhm.

Und wir.. ((arusaamatu 15:38)) der Wolf tötet hier Kühe und Kälber.

Für uns in Estland ist es sehr interessant, dass hier ist nicht der Jagd für die Wölfe erlaubt. Das verstehen wir gar nicht, weil wir haben diesen Jagd immer gehabt und Tierschutzsachen und so und deswegen ist es so fasziniert, das..

Bei uns ist der Wolf streng geschützt, nicht.

J-ja, nicht bei uns.

(halvasti kostab 16:17-16:30)

Ich glaube, es wird schon sein demnächst.

Muss ja, weil der Wolf vermehrt hier zu stark.

Ansonsten wird der Hass gegen das Tier erwachsen, aber wenn es ist nicht so viele Wolfe, dann wird es nicht so viel fruchten, glaube ich.

Zur Zeit haben sie gelassen uns in Ruhe, aber in Frühling, die Tiere wieder draussen sind, kommen wieder die Diskussionen.

Also wenn ich dann in 5 Jahren komme, dann ist der Denkmal und Galgen auch noch da?

Auf jedenfall. Und wenn er nicht mehr in Ordnung ist, dann sagen wir einen Eichstamm. (?) und dann wird einen neuen Wolfgalgen stellen.

Ok. Ja. Und der Stein ist auch ganz schön, mit Bronzetafel oder so was?

Ja, aber ich bin jetzt dabei - wollte eigentlich jetzt grössere Tafel aufstellen, die kann man ja nicht lesen, nicht. Meine Vorgänger, die haben ja diese Tafel gemacht ohne diese Erklärung dabei. Will Schilder aufstellen, auch zu diese Ausgrabungen, die vor 2, 3 Jahren hier so ansahen. Auch so Schilder aufstellen lassen. Ja. Wir müssen ja aber ((18:08 arusaamatu sõna umbrig) zu sein, jetzt zwei Schilder - Ausgrabungen am ... Weg (18:15- 18: 23 jutt väljakaevamistest, millest ei saa täpselt aru) Ich suche ja hier ein Studentin, die Bachelor oder Masterarbeit schreibt. Die Fragen sind, nicht – die 80 Brunnen die gefunden wurde und niemand weiss, wofür die waren.

Aber wie gross ist ihr Verein?

Wir sind mal – die jungen Leute haben keine intresse mehr, wir sind 150 Mitglieder, wir waren doppelt so gross, aber die jungen Leute, die haben keine Intresse mehr in die Heimat. Nur ältere Leute – Schade. Die jüngere Leute sind hier nicht zu begeistern für die Heimat.

Ja..ee, wie sagt man, sind alle ehrenamtlich da?

Ja ehrenamtlich, ja. Bei uns auch die beste Forschung ist gemacht durch ehrenamtliche Heimatversucher oder wie sagt man so.

Ja.

Auch in die sovietischen Zeiten. Die waren diejenige, die alle altes Wissen aufgehoben haben ja. Der Heimatbewegung ist sehr wichtig.

Ja die jungen Leute wollen die haben keine intresse mehr und das ist Schade. Und auch wurde da in dieser Heimat – die Stadtdeutschen kümmern nicht um die alte Sprache, so eine Regionalsprache, das sie erhalten bleibt, aber die Intresse, auch in den Schulen – ja – gleich null. Haben viel ja mit den Asylantenkinder zu tun, in der Klasse sind 20 Schüler, davon nur 3 Deutsche, 17 aus Ukraine und von überall und es kamen mehr.

Wir habern auch sehr viele Ukrainer in Estland jetzt.

Wir haben eine hálbe Millione hier in Deutschland.

Ukraine – eine Halbe Millione?

Ja, und auch aus Süd-Amerika, Kolumbien kommen viele, aus Afrika kommen viele, aus Syrien haben wir ganz viele Syrer.

In Schortens? Oder in Deutschland über. im allgemeinen in Deutschland oder in Schortens?

Nein -nein, hier in Schortens. Wir kümmern uns ja um zwei jungen Frauen aus Kolumbien, die wohnen in einem Haus seit 3 Jahren die wollen ((22:06 ei saa osa sõnu aru)) die Berufsausbildung.. nicht so einfach.

Aber was denken Sie, warum die jungen Leute sich nicht mehr interessieren für Heimatverein ehrenamtliche Arbeit?

Die haben keine Intresse, keine Lust dazu. Diejenige, die noch berufstätig sind, die haben auch keine Zeit, wenn sie von Arbeit nacj Hause kommen, wollen ihre Ruhe haben. Und es ist schwierig, um ((22:57 – arusaamatu)).

Und wieviele Leute leben in Schortens?

Vor 20 Jahre ist eine Stadt geworden, hat 12 Stadteile - 22 000.

Nach estnischen Masstaben ist es eine mittelgrosse Stadt schon, weil wir haben nur 3 Städte, die über 100 000 sind – ganz kleines Land. Also ich danke Ihnen für dieses Gespräch und ich schreibe Ihnen.

Ja. Sie sprechen ganz gut Deutsch.

Ja ((järgneb seletus)).

.....

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Helen Arusoo,

1. 1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Süvamudeli karjäär võrgustikumudeli näitel” , mille juhendaja on Katre Pärn reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1. 2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1. 3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

1. 4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Helen Arusoo

4.05.2024